Old Ni-js

Kroniek van Eibergen, Beltrum en Rekken

Twee merkwaardige Geerdinks

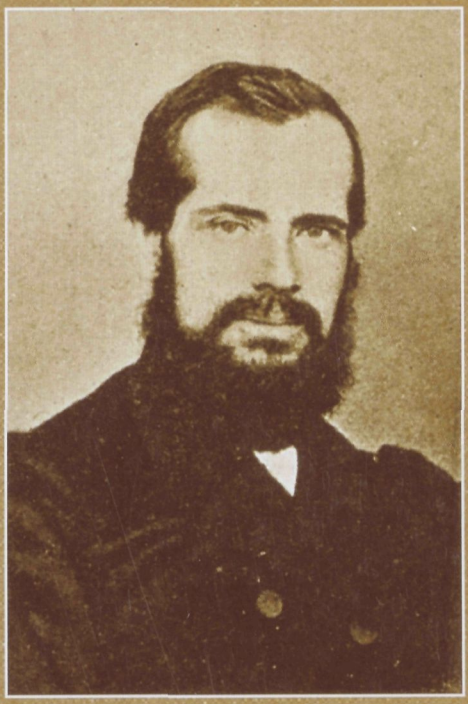

een feuilleton van Meester H.W. Heuwel in het Eibergsch Nieuwsblad van 1919.

Uitgave december 2015 - nr. 82

Old Ni-js is het orgaan van de Historische Kring Eibergen.
Lidmaatschap/abonnement € 18,- per jaar bij automatische betaling.
Toeslag bij betaling via toegezonden rekening € 1,50.

Secretariaat
secretariaat@historischekringeibergen.nl

A.G.J. Esman
Postbus 139
7150 AC Eibergen
Drieveweg 18
7152 KB Eibergen
tel.: 0545-471994

Bank

Rabo Eibergen
Rek.nr. NL92 RABO 0316 4480 95

Ledenadministratie

J.W. Scholl
Nijenkerckestraat 5
7482 ZX Haaksbergen
tel.: 053-5721225
w.scholl@historischekringeibergen.nl

Bezorging Old Ni-js

D. Somsen
Mallumse Molenweg 23
7152 AT Eibergen
tel.: 0545-472517

Website

www.historischekringeibergen.nl

J. Stokkers
info@historischekringeibergen.nl

Bestuur Historische Kring Eibergen

A. van der Ziel, voorzitter	Altena's Dijk 2	7274 GN Geesteren
A.G.J. Esman, secretaris	Drieveweg 18	7152 KB Eibergen
J.W. Scholl, penningmeester	Nijenkerckestraat 5	7482 ZX Haaksbergen
G. Klein Willink-Odink, lid	Merelstraat 3	7151 TH Eibergen
D. Somsen, lid	Mallumse Molenweg 23	7152 AT Eibergen
H. Floors, lid	Scholtenhagenweg 42-11	7481 VP Haaksbergen
L. Bolster-Koeslag, lid	Primulastraat 12	7151 GR Eibergen

Redactie Old Ni-js
A. van der Ziel (hoofdredacteur), J. Baake, H.M. Sieben, H. van Doorn en J. Smits
Redactieadres: Altena's Dijk 2, 7274 GN Geesteren
E-mailadres: redactie@historischekringeibergen.nl

Gehele of gedeeltelijke overname van artikelen is alleen toegestaan met schriftelijke toestemming van de auteur.

ISSN 1381-2548

Stuksprijs Old Ni-js € 6,00
Oplage 1200 exemplaren

Twee merkwaardige Geerdinks

een feuilleton van Meester H.W. Heuvel

herontdekt en van een inleiding en beschouwingen voorzien door

Han ten Broeke

met medewerking van
Henk ter Agter en Harry Paus

themanummer van de Historische Kring Eibergen,
najaar 2015.

Eibergsch Nieuwsbl

TWEE MERKWAARDIGE GEERDINKS.

De zendeling Arend Geerdink.

III.

De godsdienst der oudste bewoners van Java was een ruwe vergoding der natuurkrachten. Hemel en aarde waren vervuld met geesten, die men vreesde en waartegen men zich door allerlei middelen trachtte te beveiligen. Toen kwam het Hindoeïsme, dat nu al lang vergeten is. Voor vier eeuwen werd het verdrongen door den Islam. De kennis van dien godsdienst wordt in talooze scholen en seminaries onderwezen; de geestdrift voor Allah en Mohammed wordt door de onophoudelijk van Arabië terugkeerende bedevaartgangers gewekt en gevoed en toch — het oude heidendom is niet uitgestorven, maar heeft in het leven zelfs nog meer kracht dan de Islam. De vrees voor de macht der geesten is onder aanzienlijk en gering overheerschend. Daar zijn de vrouwelijke boschgeesten, die in de toppen der boomen verblijf houden en haar tijd doorbrengen met spinnen. Dan schuilen in de bosschen een soort boeman of bangmakers. Verder heeft men kwade geesten of kwelduivels, die den mensch het leven met hun plagerijen zuur maken. Er zijn pauwen, waarop een spook rijdt en die zoo door de lucht vliegen en onverhoeds iemand een ziekte of plaag bezorgen. Watergeesten drijven op het water bij de nadering van een mensch rollen ze te dicht bij hen komt meesleu er „stille geesten", zich opho zame oorden, die zonder geru den armen mensch plotseling o ten van vrouwen, die tijdens d of in het kinderbed zijn gestorv om de woning van de vrouwe zijn, pogen in deze te varen e te smaken, dat zij door ontijdig ten missen. Maar de kraam krankzinnig; daarom bewaakt ning met groote zorg en o nachts met vuren en toortsen, te weren. Nabij de graven sp geesten van afgestorvenen, en den schrik aan.

Het menigvuldigst en het n zijn de djoerig, die zich op lucht, in de boomen, in den al. Zij kunnen allerlei gedaant aannemen; men ziet ze b.v. slang of een palmblad van en lucht; zij kloppen op de deur de buitenwanden; zij veroorzak ziekte, krankzinnigheid, dood. ouden boom niet omhouwen den toorn van den djoerig, die als men hem velt en een de bij 't vervoer een ongeluk, dan van den djoerig. Vóór 't bou huis brengt men eerst een offe vredenheid van den djoerig te k

De mooie vuurvliegen, die duister van den Indischen na

Voorwoord

Met trots kunnen we u dit nagelaten en vergeten werk van de streekhistoricus Meester H. W. Heuvel presenteren. Vergeten omdat de verhalen over Twee merkwaardige Geerdinks niet werden opgenomen in de bundel die Hendrik Odink in 1928 verzorgde met nagelaten werk van Heuvel: Uit den Achterhoek, schetsen van Land en Volk. Ook in Nagelaten Werk van H.W. Heuvel dat in 1972 door de Meester Hendrik Willem Heuvelstichting werd uitgebracht, zijn de merkwaardige Geerdinks afwezig. Toch vond Hendrik Odink die verhalen interessant genoeg om met enige regelmaat te buurten bij een telg uit de familie Geerdink en met haar te praten over die opvallende Geerdinks.
Heel veel jaren later ging Han ten Broeke op zoek naar de verhalen waarover zijn moeder en Odink met elkaar spraken. Hij stuitte op een bijna honderd jaar oud feuilleton van H.W. Heuvel in het Eibergsch Nieuwsblad. Tevens verzamelde hij genealogische en andere informatie over de Geerdinks in Eibergen. Wij kozen er voor om het oorspronkelijke feuilleton van Heuvel over deze bijzondere Geerdinks en de uitgebreide informatie over de familie Geerdink, te bundelen in een themanummer van Old Ni-js.

De titel Twee merkwaardige Geerdinks is ooit door Heuvel bedacht en nemen wij uiteraard over. Toch zijn bij deze titel een tweetal kanttekeningen te plaatsen: 'Merkwaardige Geerdinks' suggereert dat zij misschien wat raar of eigenaardig waren. Ik kan u evenwel verzekeren dat deze qua afkomst eenvoudige boerenmensen, getalenteerd waren en niet schroomden om naar verre vreemde oorden te trekken.
In de toelichting van Han ten Broeke verschijnt en passant nog een derde bijzondere Geerdink 'op het toneel': Harmiene Geerdink. Zij weet dankzij haar bijzondere kwaliteiten te ontsnappen aan het hutje op de hei waar ze opgroeide.

Het is een interessant boekje geworden. Het laat weer eens zien hoe gewone mensen buitengewoon kunnen zijn.

Bert van der Ziel,
voorzitter Historische Kring Eibergen

Inleiding

Aan de Hupselse Esweg 1 staat een boerderij waar op dit moment Henk ter Agter woont met zijn vrouw. In hun woonkamer hangt een schilderij van een boerderij die op een aantal meter van die plek heeft gestaan en in 1933 is afgebroken. Die boerderij is in 1870 gekocht door Aaltjen Bosman, geboren Geerdink, en haar man. Hoe is deze boerderij in het bezit van de Geerdinks gekomen? Het wordt hieronder uit de doeken gedaan. Het heeft te maken met de avonturen van een zekere Jan Hendrik Geerdink uit de negentiende eeuw.

De moeder van Han ten Broeke, Jo ten Broeke-Geerdink, heeft jarenlang aan de Hemstêa in Eibergen gewoond. Daar woonde ook de timmerman en streekhistoricus Hendrik Odink, een ver familielid van haar, die haar eens een artikeltje had laten lezen over twee 'merkwaardige Geerdinks'. Dat was voor zoon Han de aanleiding tot het onderzoek waar hier verslag van wordt gedaan.

Deze 'twee merkwaardige Geerdinks' staan hier centraal: Jan Hendrik Geerdink, boerenzoon, butler van twee steenrijke dames en Arend Geerdink, zendeling. Wat is hun geschiedenis? Meester H.W. Heuvel, bekend publicist in de Achterhoek, heeft er feuilletons aan gewijd in het Eibergs Nieuwsblad in het begin van de jaren twintig van de vorige eeuw. We nemen de volledige teksten van deze feuilletons hier over, maar we beginnen met een hoofdstuk over de geschiedenis van de Geerdinks.
We sluiten af met een korte beschouwing.

De Geerdinks

De oorsprong van de familienaam Geerdink

De familienaam Geerdink komt veelvuldig voor in het oosten van Nederland. De schrijfwijze van de naam Geerdink kent vele varianten zoals Geerdink, Geerdinck, Geerding, Gerdingh, Geerdenck. Dat komt waarschijnlijk door wat de ambtenaar van de burgerlijke stand, dan wel de predikant, dacht te horen tijdens de geboorteaangifte, bij een huwelijk of overlijden.

Aanvankelijk had het achtervoegsel -ing/-ink een patronymische functie (Meertens, 1941): Aalderink, voorheen Alardink = behorend tot de familie van Alard. In de middeleeuwen verloor het achtervoegsel deze functie. Namen met -ing/-ink waren vooral in het oosten van het land overgegaan op de woonplaatsen, op de erven of boerderijen van de betreffende families. Latere bewoners ontleenden hun achternaam aan deze woonplaatsen.

De naam Geerdink, met allerlei varianten, is afkomstig van een groot aantal erven, in het oosten van het land. In 1475 waren er erven Gherding bij Albergen, Geesteren, Vasse en Hasselo. In 1286 was er een erve Gertoldinck bij Usselo en in 1302 Geredynck (Hekket, 1975 en 1983). De naam Geerdink is ook al eeuwen verbonden met de gemeente Eibergen.

De Boerderij Geerdink in Hupsel

Rond de hoog gelegen Hupselse es liggen de boerderijen met hun eeuwenoude namen en geschiedenissen verscholen tussen de eiken. Een van die boerderijen is 'Geerdink'. De oude boerderij, die voor het eerst genoemd wordt in 1529, is in 1933 afgebroken en honderd meter noordelijker herbouwd; ze draagt nog steeds het schild met de naam 'Geerdink'. Maar liefst twaalf generaties met die naam hebben er geleefd. Vanzelfsprekend waren deze mensen katholiek. Tot 1616 was iedere Eibergenaar Rooms, maar in dat jaar gaat de Mattheuskerk over in de Nederduits gereformeerde kerk.

Na de Geerdinks wonen er van 1859 tot 1870 Winters en Foght. De boerderij, die lang in het bezit is geweest van de Duitse Friederichenn vonn Marhulsenn, wordt in 1870 verkocht aan Garrit Jan Wansink, geboren in 1816 op 't Loo, en Aaltjen Bosman, geboren in 1821 op 'Kotter Bosman' in Haarlo. Ze waren getrouwd in 1846 en hebben tot 1870 bij haar ouders in Haarlo ingewoond. Zij zouden de eerste protestanten worden op 'Geerdink'.

Aaltjen der moeder was Engelina Geerdink, geboren in 1781. Ze was in 1817 op 36-jarige leeftijd getrouwd met de dan 31-jarige Garrit Bosman. Engelina was geboren uit het tweede huwelijk van Gerrit Geerdink, geboren in 1745. Zijn eerste vrouw heette Jenneken Kruikerink en zijn tweede Henders Forkink.

Oude erf Geerdink.

Uit dat tweede huwelijk werd ook Jan Hendrik geboren, geboren in 1789, een van de twee 'merkwaardige Geerdinks' waarover in dit nummer meer. Toen deze Jan Hendrik in 1870 op 'De Vos' in Brummen stierf, bleek hij zijn erfenis, groot 5000 gulden, die hij aan de hierna beschreven reis met de rijke dames had overgehouden, te hebben vermaakt aan zijn nichtje Aaltjen Bosman. Met dit bedrag werd de koop van de boerderij mogelijk gemaakt.
Aaltjen heeft in 1870 uit de nalatenschap van Jan Hendrik ook een Statenbijbel uit het jaar 1690 gekocht voor fl. 1,60. Op het eerste blad van deze bijbel, die zowel de apocriefe als de canonieke boeken bevat, staat de naam van Jan Hendrik; hij kocht hem in Zutphen in 1813. Behalve zijn naam en die van Aaltjen Bosman, staan de namen van alle volgende generaties die deze bijbel geërfd hebben: Garrit Wansink, geboren in 1853, Gerrit Jan Wansink, geboren in 1883, dan zijn jongste dochter Anna Berendina, geboren in 1920, en ten slotte haar neef Gerrit Jan Wansink, die in Neede woont en naast deze oude Statenbijbel ook beschikt over het originele reisverhaal van Jan Hendrik Geerdink, waarover hierna meer.

Garrit Jan en Aaltjen kregen hun vier kinderen in Haarlo. Hun dochters huwen alle drie in Eibergen en zoon Garrit, geboren in 1853, wordt de opvolger. Hij trouwde met Johanna Scholten, geboren in 1855 van Sjongen uit Rekken. Uit hun huwelijk worden een dochter en twee zoons geboren. De kinderen Gerrit Jan, Geertruida en Arend Jan zijn nog erg jong als Johanna in 1890 aan tbc

sterft. Uit Garrit zijn tweede huwelijk met Johanna Margaretha Eskes in 1862 wordt dan nog Arend Derk, geboren, de latere Eibergse meubelmaker.
Gerrit Jan Wansink, geboren in 1883, trouwt in 1910 met zijn buurmeisje Johanna Horstman, die werd geboren in 1884. Uit dit huwelijk worden drie dochters en een zoon geboren. De zoon Bertus Gerrit, geboren in 1915, moest van zijn vader de opvolger worden op 'Geerdink', maar zijn hart lag ergens anders. Hem werd echter de mogelijkheid onthouden om zich te ontwikkelen op het niveau dat hij ambieerde. Toen kwam in 1950 de oudste dochter Arendina Johanna, geboren in 1911, als eerste in beeld als de opvolgster op boerderij 'Geerdink'. Zij was in 1937 getrouwd met Jan ter Agter, geboren in 1908. Uit hun huwelijk werd in 1945 Hendrikus Gerrit Jan (Henk) geboren. Die trouwt in 1968 met Grada Saaltink, geboren in 1945, en zij hebben de boerderij tot 1990 voortgezet. Nadien werd de grond verkocht, een andere werkkring gezocht en een nieuwe woning gebouwd, waar nog steeds de naam 'Geerdink' voor de gevel staat.

De Geerdinks in Eibergen (1)
De eerste vermelding van de familienaam Geerdink in Eibergen vinden we in het Doopboek 1649 – 1688 van de Nederduits Gereformeerde Gemeente Eibergen (in het Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers). Er staat: '9 Julij 1676 Wanner Gerdinck – Mette, elude – ein sonne laten dopen genant Wanner'.
De eerstvolgende vermelding dateert uit het Trouwboek van 1653 – 1724 van dezelfde Gemeente Eibergen: 'Wander Geerdinck met Geesken Steeltjes, beide in Haarlo'. Zij zijn ergens tussen 1714 en 1719 getrouwd. Het kan zijn dat Wanner en Wander (Waander) dezelfde persoon zijn; zeker weten doen we het niet. Daarom beschouwen we Wander als de eerste voorvader van de Geerdinks in Eibergen.
Uit zijn tweede huwelijk met Anna Wesing / Wensink in 1730, is Gerrit / Garrit geboren, hij is de tweede voorvader van de Geerdinks.
De zoon Gerrit / Garrit trouwde in 1771 met Jenneken Kruikerink; hun zoon Reint wordt als de derde voorvader gezien. Uit het tweede huwelijk van Gerrit / Garrit met Henders Forkink/Vorking is Jan Hendrik geboren, de reiziger, over wie een belangrijk deel van deze bijdrage gaat. Eveneens is Engele / Engelina geboren uit dit huwelijk; haar dochter Aaltjen komt later op de boerderij 'Geerdink' in Hupsel te wonen, zie hierboven.
Reint trouwt in 1810 met Christina Florijn, uit dit huwelijk wordt Waander geboren, we zien Waander als vierde voorvader. Uit dit huwelijk is eveneens Arend geboren, de timmerman en zendeling, over wie verder meer.
Waander trouwt in 1850 met Gezina Christina Odink uit dit huwelijk wordt Engbert geboren, we zien hem als vijfde voorvader.

Engbert Geerdink is in 1879 getrouwd met Hendrica Odink; zij kregen een zoon Johan Waander, de zesde voorvader.

Een trouwe toegewijde dienstmaagd

De zus van Johan Waander, Harmina (Mientje), werd later dienstmeisje bij dominee De Vrijer in Odijk. De vrouw van deze dominee, M.J. Vrijer-Struijs, schreef in haar memoires *Dertig jaren domineesche* over haar geschiedenis:

'Toen wij twee dagen in ons huis waren, zou onze dienstbode komen. Een heel ingrijpende gebeurtenis in het leven van dat lieve kind, want ze was altijd ganzenhoedster geweest. Gij zult zeggen: 'Hoe haalde je dat in je hoofd?' Maar weet u, stadsmeisjes waren nu niet enthousiast om mee naar ons kleine dorpje te gaan, en toen wij kort voor ons huwelijk bij den dominee in Rekken in denzelfden Achterhoek, waar wij die kostelijke kist en stoelen vonden, logeerden en zijn vrouw mij vroeg, of ik al een dienstmeisje had en ik dat ontkennend moest beantwoorden, riep de dominee (het was Dr. W. L. Slot, later de geniale Directeur van de Zwakzinnigen-Inrichting in Rekken), opeens: 'Ik weet er een voor je; ze kan 'niets' maar... ze heeft een trouw hart'. Nu, wij oogenblikkelijk op dat trouwe hart af. Het bleek, dat wij een heel eind de hei op moesten, en toen bij een klein boerderijtje kwamen, zooals er nu nog maar weinige zullen zijn. Een vertrek, de vloer bestond uit dikke bobbelsteenen, waar eens in de week een beetje zand over gestrooid werd; een klein raam, waar je, als het door de rook zoo zwart was, dat je er niet meer door zag, een puts water tegen gooide; een bedstee, en een vuurtje op den grond, waar de pan of de ketel aan

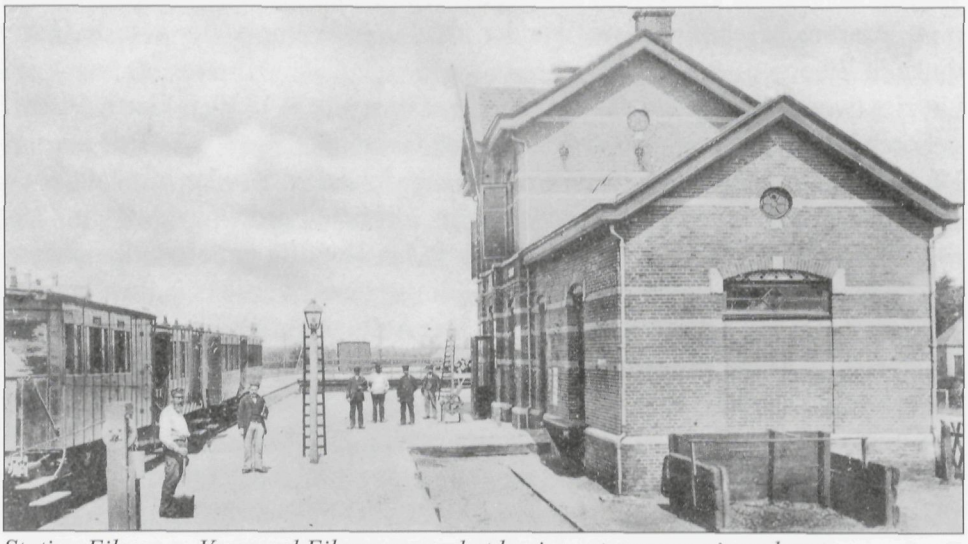

Station Eibergen. Voor veel Eibergenaren het beginpunt van een nieuw leven.

een ketting boven ping; en natuurlijk een tafel en eenige stoelen gelijk de onze, maar dan niet 'fijn' afgewerkt.
[...]
Toen ik met mijn verzoek aankwam, was de moeder ten hoogste verbaasd. Maar zij had zoo'n liefde en vertrouwen tot den dominee van het dorp, dat alleen daarom zij haar kind aan ons wilde toevertrouwen, maar, zei ze: 'Je moet haar niets laten verdienen, want ze kan niets'. Dat vond ik te akelig en na wat loven en bieden mocht ik haar dan fl. 40 per jaar geven!
Zoo kwam onze Mientje den 26en September 1906 in de pastorie van Odijk aan. Nooit had zij in een trein gezeten, en het was alleraardigst haar dat evenement te hooren vertellen. Een buurman had zijn wagentje afgestaan, opdat vader haar naar Eibergen, het naaste station zou kunnen rijden. Toen het station op, waar de trein gereed stond. Daar zat al een juffrouw in dien wagen, 'maar', zoo vertelde zij: 'Mijn vader vroeg eerst heel netjes, of ze goed vond, dat ik er ook in kwam; nu het was een vrindelijk mensch, want ze vond het dadelijk goed!' Toen ze ons huis zag en de kamers en haar eigen lieve kamertje, dat ik vriendelijk opgetuigd had (gelukkig was er nog een bedsteê in, want ledikanten vond ze zoo open en kaal), sloeg ze de handen in elkaar. Dan ons eetgerei, en de manier van afwasschen, en een stoffer en een blik, en een spons en leerelap, allemaal tooverachtige instrumenten. Toen ik haar het strijkijzer liet zien en vertelde, dat daar ons linnengoed netjes van moest worden, zei ze: 'Mensch, wat heb jelui een drukte; wij gaan er even op zitten!'
Zij was een allerliefst en intelligent schepseltje en al heel spoedig de oplettendste en knapste leerlinge van mijn man. Een echt natuurkind. Niemand heb ik ooit aandoenlijker over een bloeienden appelboom hooren spreken. Van viooltjes zei ze: dat ze vriendelijke gezichtjes hadden. Maar toch was het niet te verwonderen, dat zij na twee dagen bij mij de kamer binnenstormde en zei: 'Nou weet ik nie meer, wie de domineer is en wie mevrouw', zóó was de lieve ziel de kluts kwijt. En wat die engel brak! Niet te beschrijven. Bij alles zei ze: 'Stil maar. Je zal eens zien, wat je van mij krijgt, als ik eens rijk word'. Maar al onze nieuwe spulletjes, het was om te huilen. Mijn beste man troostte mij met het gezegde: 'Dit is de eenige manier, waardoor die Maastrichtsche aardewerkfabrieken aan de gang blijven'.
[...]
Helaas hebben wij dat 'trouwe hart', dat zich enorm aan ons verknocht gevoelde, maar ruim een jaar in ons huis gehad, want haar moeder werd ziek en zoo moest zij naar huis.
[...]
Later deed zij een zeer gelukkig huwelijk. Toen zij mij schreef, dat zij moeder hoopte te worden, hoe gelukkig waren wij toen voor dat jonge paar menschen.

Zij heeft het moedergeluk maar acht dagen mogen smaken; toen nam God haar in een oogenblik weg, om haar 'de Kroon des Levens' te geven. Zijne wegen zijn hooger dan onze wegen. Nooit vergeten wij 'het trouwe hart' van ons eerste dienstmeisje. Het is schoon, dat er in den Bijbel ook eenige verhalen van zulke trouwe en toegewijde dienstmaagden staan.'
(Vrijer-Struijs, 1938).

De Geerdinks in Eibergen (2)

Terug naar de geschiedenis van de Geerdinks: Engert en Hendrica zijn getrouwd in Wülfrath in Duitsland. Toen ze terugkeerden naar Nederland, hebben ze eerst bij haar ouders in gewoond op het Engerot en daarna hebben ze de boerderij de Bröker in Rekken gekocht, een 'huisje op de heide'.

Johan Waander trouwt met Christina Harmina Forkink in Eibergen in 1913. Zij wonen eerst in de Holterhoek op B48, nabij het erve Roerdink. Hier worden Hendrika Everdina (Rika) en Lambertus (Bets) geboren. Later gaan ze naar de Bröker, waar de overige kinderen, Engbert (Bart), Everdina Hermina (Dina), Harmina Gezina (Mina), Johanna Christina (Jo), Gesina Alberdina (Sien) en Hendrik Jan (Henk) worden geboren. Hendrik Jan is met zijn vrouw ingetrokken op de Bröker en is later naar Eibergen verhuisd.
Na het overlijden van Christina Harmina in 1974 gaat de oudste zoon Lambertus met zijn vrouw Dika Korenblek naar de Bröker en wordt de grond verdeeld onder de broers en zussen. Na het overlijden van Lambertus heeft zijn vrouw Dika nog een aantal jaren op de Bröker gewoond, waarna zij verhuisd is naar Twello. Zij was de laatste Geerdink op de Bröker; de Bröker is inmiddels verkocht en wordt niet meer door Geerdinks bewoond.

Boerderij de Bröker.

Genealogie van de Geerdinks samengevat

In het voorgaande noemden we Waander Geerdink de eerste voorvader. Uit zijn tweede huwelijk met Anna Wensing/Wensink 16 december 1730 wordt onder meer Gerrit Geerdink geboren, de tweede voorvader. Deze trouwt in 1771 met Jenneken Kruikerink. Uit dit huwelijk stamt Reint, de derde voorvader. Na het overlijden van Jenneken hertrouwt Gerrit met Henders Forkink/ Vorkink. Uit dit huwelijk worden onder meer Engele en Jan Hendrik Geerdink, die als butler en koetsier van twee rijke dames een reis door Europa maakt. Engele trouwde in 1871 met Garrit Bosman. Uit dit huwelijk is Aaltjen Bosman geboren. Zij erft uiteindelijk de 5000 gulden die Jan Hendrik had overgehouden aan zijn reis door Europa. Aaltjen Bosman en haar man Garrit Wansink hebben in 1870 boerderij Geerdink in Hupsel gekocht van de Duitse Friederichenn vonn Marhulsenn.

Reint Geerdink (de derde voorvader) trouwt met Christina Florijn in Borculo op 17 augustus 1810. Uit dit huwelijk worden onder meer Waander (vierde voorvader) en Arend geboren. Arend Geerdink was timmermansknecht in Deventer maar besloot theologie te gaan studeren en sloot zich aan bij de Nederlandsche Zendelingsvereeniging. Arend trouwt met Susanna Bliek in Rotterdam in 1865; in ditzelfde jaar vertrekt hij als zendeling naar het toenmalige Nederlands- Indië. Jan Hendrik Geerdink, de reiziger, is de oom van Arend Geerdink, de zendeling.

Waander trouwt met Gezina Christina Odink in Borculo op 11 november 1850. Uit dit huwelijk wordt onder meer Engbert (vijfde voorvader) geboren. Engbert Geerdink trouwt met Hendrica Odink. Uit dit huwelijk stamt Johan Waander, de zesde voorvader (en grootvader van Han ten Broeke). Johan Waander trouwt in 1913 met Christina Harmina Forkink. Op erve Roerdink in Holterhoek worden Hendrika Everdina (Rika) en Lambertus (Bets) geboren. Later, op de Bröker, de overige kinderen, Engbert (Bart), Everdina Hermina (Dina), Harmina Gezina (Mina), Johanna Christina (Jo), Gesina Alberdina (Sien) en Hendrik Jan (Henk).

Woonhuis van Ten Broeke aan de Hemstêa.

Johanna Christina (Jo) Geerdink trouwde op 27 juni 1946 met Jan Willem (Jan) ten Broeke. Uit dit huwelijk zijn geboren Rudy, Han en Riny.

Onbekend werk van Meester H.W. Heuvel

HENDRIK WILLEM HEUVEL †

In de bibliotheek van Erfgoedcentrum Achterhoek en Liemers te Doetinchem bevinden zich enkele levensbeschrijvingen van Meester H.W. Heuvel, een markante man in de lokale geschiedenis. Hij leefde van 1864 tot 1926. In 1882 haalde hij de acte voor onderwijzer, enkele jaren later die van hoofdonderwijzer en in 1901 werd hij hoofd der school in Borculo. Hier is hij gebleven tot zijn dood. Naast zijn schoolmeesterschap schreef hij veel. Zijn hoofdwerk 'Oud-Achterhoeksch Boerenleven, het gehele jaar rond' verscheen na zijn dood; het werd gereedgemaakt door zijn jonge vriend Hendrik Odink uit Eibergen. De feuilletons over de 'twee merkwaardige Geerdinks' komen in de publicatieoverzichten in de biografieën die er over hem zijn geschreven, niet voor. We treffen deze aan in het genoemde Erfgoedcentrum in Doetinchem en wel op twee plaatsen: uit het archief van Hendrik Odink, een paar originele exemplaren van het Eibergs Nieuwsblad en uit het archief van meester Heuvel zelf; in twee schriftjes, oorspronkelijk gebruikt voor de administratie van zijn leerlingen, heeft meester Heuvel artikelen van zijn hand uit de krant geknipt en opgeplakt. Daaronder bevinden zich de feuilletons over de Geerdinks: Jan Hendrik Geerdink en Arend Geerdink.

Jan Hendrik Geerdink

Jan Hendrik Geerdink (1789-1870) was de zoon van Gerrit (of Garrit) Geerdink en Henders Forkink. Hij bleef ongehuwd en was vanaf 1820 huisknecht bij twee zeer rijke dames, Mejuffrouw Beeldsnijder en Mevrouw La Dour van Lansbergen, die in de omgeving van Zutphen woonden. Mevrouw La Dour was weduwe. In 1828 kwamen ze op het idee om te gaan reizen en ze ontsloegen al het personeel, behalve, hun butler, Jan Hendrik. Ze lieten hem Duitse en Franse lessen volgen zodat hij met ze op reis kon. Op 23 september 1828 vertrokken ze

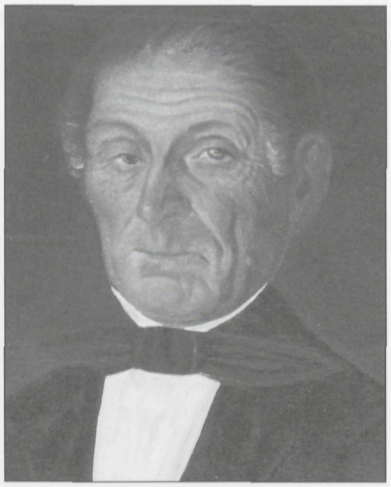
Jan Hendrik Geerdink.

vanuit Zutphen met hun eigen rijtuig met twee zogenoemde voermanpaarden ervoor, trekpaarden. Jan Hendrik was hun koetsier, bediende, butler, manusje van alles.
Jan Hendrik heeft van deze reis een reisverslag gemaakt, dat nog in het bezit is van de familie Wansink. Zijn verslag is in onze tijd nog steeds goed leesbaar en het is verbazingwekkend netjes en duidelijk opgeschreven. Het geeft de visie weer van een eenvoudige boerenman uit een afgelegen buurschap op de grote wereld van die dagen. Jan Hendrik verwonderde zich over vele zaken.
Na het overlijden van Mevrouw La Dour erfde Jan Hendrik een aanzienlijk bedrag van zijn werkgeefster. In 1870 overleed hij in Brummen bij Zutphen. Hij liet zijn vermogen na aan zijn al eerder genoemde nicht Aaltjen, dochter van de zus van Jan Hendrik. We zagen reeds dat Aaltjen door deze erfenis met haar man Gerrit Jan Wansink de boerderij Geerdink aan de huidige Hupselse Esweg 1 in Eibergen kopen. Op het reisverslag van Jan Hendrik heeft meester Heuvel zijn feuilleton gebaseerd.

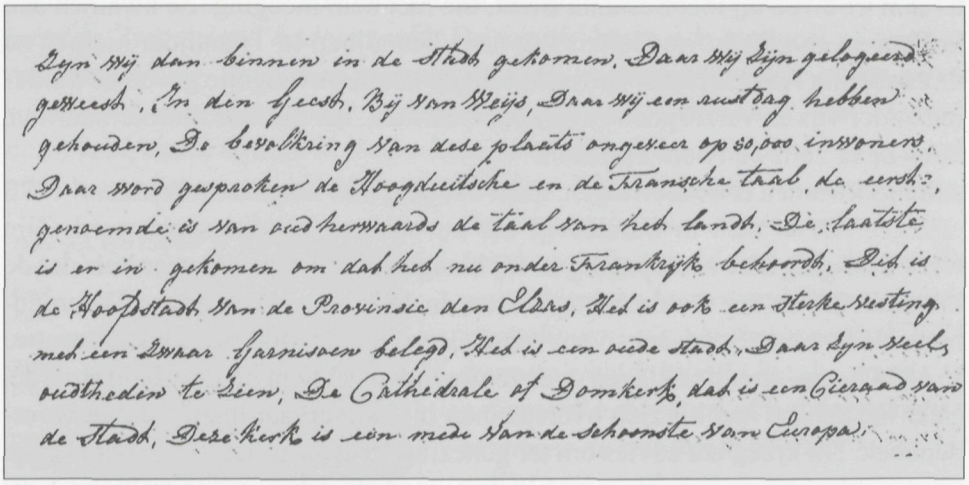
Zijn wij dan binnen in de Stadt gekomen. Daar wij zijn gelogeerd geweest, In den Geest, Bij van Weijs, Daar wij een rustdag hebben gehouden, De bevolking van deze plaats ongeveer op 50,000 inwoners. Daar word gesproken de Hoogduitsche en de Fransche taal, de eerst genoemde is van oudherwaards de taal van het landt, De laatste is er in gekomen om dat het nu onder Frankrijk behoordt. Dit is de Hoofdstadt van de Provinsie den Elzas. Het is ook een sterke vesting met een zwaar Garnisoen belegd. Het is een oude stadt, Daar zijn veel oudtheden te zien, De Cathedrale of Domkerk, dat is een Sieraad van de Stadt, Deze Kerk is een mede van de schoonste van Europa.

Transcriptie van tekst uit Reisverslag van Jan Hendrik Geerdink
(Jan Hendrik schrijft over Straatsburg)
"Zijn wij dan binnen in de Stadt gekomen. Daar wij zijn gelogeerd geweest, In den Geest, Bij van Weijs, Daar wij een rustdag hebben gehouden, De bevolking van deze plaats ongeveer op 50,000 inwoners. Daar word gesproken de Hoogduitsche en de Fransche taal, de eerst genoemde is van oudherwaards de taal van het landt, De laatste is er in gekomen om dat het nu onder Frankrijk behoordt. Dit is de Hoofdstadt van de Provinsie den Elzas. Het is ook een sterke vesting met een zwaar Garnisoen belegd. Het is een oude stadt, Daar zijn veel oudtheden te zien, De Cathedrale of Domkerk, dat is een Sieraad van de Stadt, deze Kerk is een mede van de schoonste van Europa"

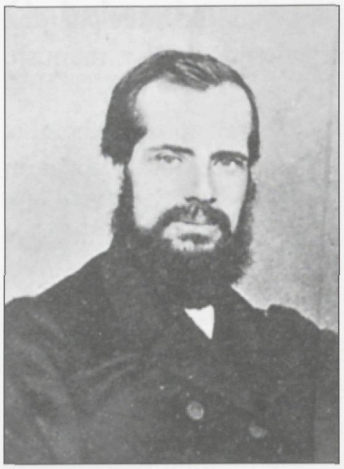
Arend Geerdink.

Arend Geerdink

Arend Geerdink (1829 – 1878) was een oomzegger van Jan Hendrik Geerdink en werd geboren in het jaar waarin Jan Hendrik op reis ging. Arend, zoon van Reind (of Reint) Geerdink en Christina Florijn, werd timmermansknecht in Deventer, maar was dermate onder de indruk van deze 'goddeloze' stad dat hij besloot theologie te gaan studeren.

Op 21 februari 1861 meldde Arend zich op 31-jarige leeftijd aan als kwekeling bij de in 1858 opgerichte Nederlandsche Zendelingsvereeniging. Hij deed dat gelijk met S. Coolsma; sindsdien waren deze twee onafscheidelijk.

In 1865 werd Arend samen met Coolsma uitgezonden naar Ned. Indië met het doel om onder de Soendanezen te gaan werken. Vlak voor zijn vertrek uit Rotterdam trouwde hij met Susanna Bliek, die met hem meeging. Ze kwamen aan in Batavia en gingen via Buitenzorg naar Tjiandjoer. In Tjiandjoer hielpen ze de zendeling Albers. Naast het verkondigen van het evangelie gaven ze kinderen onderwijs en verzorgden ze zieken. Geerdink, die immers timmerman was, bouwde er zelfs een kerk op palen.

Allengs kwamen er bekeerlingen, maar het ging zeer langzaam. In januari 1870 vestigde Arend zich in Bandoeng, dat nu ook een zendingspost werd. Zijn werk daar ging niet voorspoedig en hij klaagde in zijn brieven naar huis dat de inlanders lui en erg drankzuchtig waren. In 1875 verscheen er een Woordenboek Nederlands-Soedanees van Arend Geerdink, dat 400 bladzijden bevatte.

In 1874 begon Arend te klagen over zenuwlijden dat hem bij de arbeid stoorde. Naar het schijnt had hij zich overspannen bij het vervaardigen van het woordenboek. Hij kreeg het advies om ter genezing terug naar het vaderland te gaan maar gaf hieraan geen gehoor en bleef zo goed als dat ging zijn taak voortzetten. In 1875 ging hij verder achteruit en in 1876 openbaarde zich voor het eerst de ziekte Indische spruw. Zijn toestand werd steeds slechter en hij besloot om met zijn vrouw terug te reizen naar het vaderland. In november 1877 zijn ze met een zeilschip vertrokken en op 21 februari 1878 kwamen ze aan in Rotterdam; het was echter te laat voor Arend. Op 26 februari 1878 werd hij begraven in Rotterdam.

Meester Heuvel heeft het feuilleton dat hieronder is overgenomen, gebaseerd op twee werken van de zendeling S. Coolsma (zie literatuurlijst).

Reisbeschrijving van een boerenman uit de jaren 1828-1837 Jan Hendrik Geerdink

Zoals hierboven al is vermeld, heeft meester Heuvel het feuilleton over Jan Hendrik Geerdink gebaseerd op diens geschreven reisverslag, dat veel langer is dan het feuilleton. Heuvel heeft veel samengevat, en ook veel letterlijk geciteerd. Dat laatste is niet overal door bijvoorbeeld het gebruik van aanhalingstekens verduidelijkt. Na de korte inleiding hieronder lezen we soms 'we' en daar is Jan Hendrik aan het woord, soms 'ze', als Heuvel de reizigers bedoelt. We geven hieronder de letterlijke tekst van het feuilleton.

Feuilleton deel 1

In een boerenhuis onder Hupsel, gemeente Eibergen, bij Wansink op Geerdink, zagen wij aan den wand een portret in olieverf. Het stelde, zooals de huismoeder ons meedeelde, een oudoom voor, die als huisknecht gediend had bij twee dames en met deze een groote buitenlandsche reis gemaakt en zeven jaren in Zwitserland had vertoefd. De familie bewaarde met veel piëteit een reisbeschrijving, door dien oudoom in mooi en duidelijk schrift in een groot schrijfboek neergepend. We mochten het ook eens lezen en vonden daarin, naast veel, dat in boeken te vinden is en klaarblijkelijk van levende of papieren gidsen overgenomen was, veel eigenaardigs: 't Is de kijk van een eenvoudigen boerenman uit een afgelegen buurschap op de groote wereld van die dagen. We geven hier een kort overzicht met enkele aanhalingen uit dit reisjournaal. Getrouw vermeldt hij alle hotels, waarin ze gelogeerd hebben en alle gelegenheden, waarmee de reis wordt gedaan, maar dat zullen wij voor kennisgeving aannemen.

Het begint: 'Een kleine schets van een gedane reis, ik als bediende van Mejuffr. Beeldsnijder en van Mevr. la Dour van Lansbergen, met haar eigen rijtuig, met extra-post en ook met voermanspaarden. Zoo hebben wij op den 23sten Sept. 1828 Zutphen verlaten met extra post'. Te Arnhem hebben zij van paarden verwisseld en in Nijmegen gemiddagmaald. Niet

wijd van deze stad verlieten wij ons lieve vaderland. De weg is daar verder bergachtig met heerlijke schoone gezichten, dat in onze streken al weinig voorkomt. In Kleef zijn heerlijke environs – een woord van de dames – houden ze nachtverblijf. Vandaar passeeren ze de grafplaats van Prins Maurits. In Xanten bewonderen ze de schoone kerk met veel beeldwerk in steen en een wandelpad om het dakwerk der kerk. Na in Nuis overnacht te hebben, komen ze den anderen voormiddag in Keulen met de roemrijke kathedraal; van hier zijn ze in den achtermiddag met voermanspaarden verder gereisd naar Bonn, waar hij de eerste wijngaarden ziet. Ze logeeren 1½ uur verder in Godesberg en rijden den volgenden dag door eenige dorpen, niet ver van de zeven bergen van Melem. Zoo komen zij des achtermiddags in Coblenz, op de hoogten ombouwd met citadellen en schansen. Des anderen daags gaan ze door Boppard en altoos langs den Rijn; wat verder, bij een buurschap Oberwesel staat een slot midden in den Rijn: 'het is rondom in het water, daar is geen droge plek, voor alle de deuren loopt het water heen. En het is nog in een stand om bewoond te worden'. Ze logeeren te Bingen in het Nassausche. 'Daar staat nog een stuk van den Muizentoren in den Rijn met eenig muurwerk, door den wreeden Bisschop van Mentz gebouwd om de muizen te ontvluchten'. 'Bij Mentz liggen 17 watermolens op den Main, om koren, eek en olie te slaan; ze liggen op het water als een schip en daar is de molen op gebouwd'. In Frankfort was het merkwaardigste 'het huis van den rijken Jood Rothschild, daarin vreemde landen zooveel van gesproken wordt, meer dan het eigenlijk is'. In Darmstadt vindt hij het kasteel van den Groot Hertog 'boven mate heerlijk'. In het Badensche 'daar hebbe ik overal zien ploegen met ossen en ook met koeien en ik heb het weinig gezien met paarden en het was daar nog al gelijke of platte grond'.In Heidelberg ziet hij de ruïne van het slot en het groote vat; in den omtrek wordt veel hoppe geteeld, die men langs groote stokken laat klimmen als hier de klimboonen. Het onaangename is dat geschreeuw van de ganzen in de steden en dat vindt men in het Badensche omtrent overal. Nog meer ben ik verwonderd, dat er geen buurschappen zijn, alles moet uit de steden en dorpen bebouwd worden. (Onze echte plattelander vindt dat al zeer onpractisch). Wel anderhalf uur gaans ver ziet men soms niets dan bouwland. Wat een moeite en tijdsverlies zoo het land te bewerken!

Coblenz an Rhein und Mosel, Schloss Stolzenfels.

Des avonds bij het licht der lantaarns komen ze in de residentie Karlsruhe; als men op het midden der Kruisstraat is, kan men alle poorten uit zien.
Van Rastadt wendden ze zich op Straatsburg aan en kwamen over den Rijn op Franschen bodem. In Straatburg bewondert hij de Domkerk: 'Met de grootste verwondering heb ik gestaan en gedacht hoe het toch mogelijk is, dat menschenhanden het zoo bewerkt hebben'.
Door een streek met veel fabrieken aan den weg komen ze des avonds in Colmar, met erg morsige straten. Den volgenden avond vrij laat bereiken ze Belfort, een sterke vesting. Door dorpen met zeer vuile straten arriveeren ze eindelijk in Besançon met twee sterke citadellen en verscheiden kazernes, ook zeer mooie magazijns of winkels. Hier hebben wij een limoen gekocht om met drie paarden in het front met extra-post te rijden. Ze vervolgden den tocht door een bergachtig land met bosschen en wijngaarden. In Bourg zijn veel oudheden en de omgeving is een zeer aangename streek, voor Frankrijk tenminste. Zoo bereiken ze Lyon met 200.000 inwoners, waarvan meer dan 12000 die het ambt van schoenmaker dragen. Vanhier ging de tocht Zuidwaarts langs de Rhône over Viënne, Valence, Orange en Avignon; bij deze stad ligt een steenen brug over de Rhône van 22 gemetselde bogen van gehouwen steenen; deze stad is als Keulen rondom met een muur omtrokken van 18 voeten hoogte. Den volgenden avond zijn ze te Aix in Provence. Zoo komen ze eindelijk in Marseille, waar de dames een buitentje huren op een hoogte buiten met het uitzicht op deze derde stad van Frankrijk. De bevolking van de schepen in de haven is gemiddeld 4000. Er zijn 14 katholieke kerken elk met 8 priesters; zij gaan des Zondags in een protestantsch kerkje, 'maar ons troepje was bitter klein'.

12 AVIGNON. - Monument du Centenaire de l'annexion du Comtat-Venaissin à la France (Place de l'Hôtel-de-Ville)

'Eens ben ik met de dames in een roeischuitje geweest op zee anderhalf uur van deze stad naar eenige eilanden of liever steenklippen; op het eene was een gevangenis, op het andere een hospitaal voor besmettelijke zieken uit de stad, het derde voor quarantaine. Op de haven was het zeer druk; men kan des achtermiddags, als het beurstijd is, wel over de hoofden der menschen gaan. Maar het oude kwartier van de stad was akelig; daar woonden allemaal de geringe lui en dan zulke nauwe straten en zoo vuil. Heel mooie gezichten heeft

men niet om de stad, want al de hoogten zijn naakte rotsen en om die bergjes wordt nog voedsel gezocht door een kudde geiten, waar zij alle morgen mee naar de bergen gingen. Het is er warm, maar de Mistral, een sterke wind, bederft veel, daarvoor moet men kool, sla enz. in diepe gruppen zetten, anders kunnen ze niet groeien. Soms was de wind zoo sterk, dat ik bang was dat ons rijtuig omver zou waaien op de reis'.

Feuilleton deel 2

We zijn hier geweest van 16 Oct. 1828 tot 25 Mei 1829; daarop begaven we ons naar noordelijke streken, waar het des zomers minder warm is. Weer kwamen ze over Avignon en vandaar ging het verder oostwaarts; in zeker dorp zagen ze de zijdeteelt. Verder volgden ze de rivier de Isère door een mooie streek, ook met kostelijken grond.

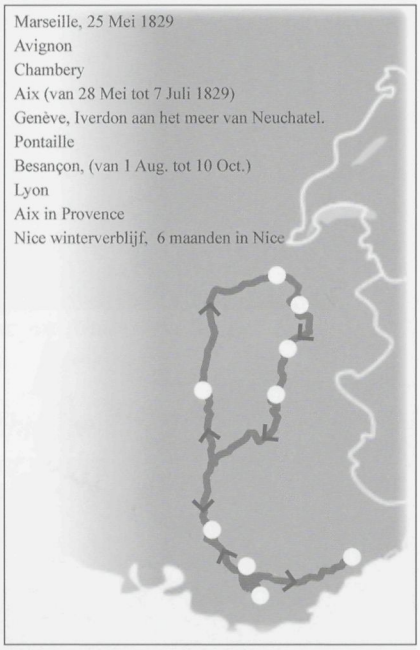

Ze passeeren de laatste Fransche douanes zijn nu in Savoye (sic); van de hoofdstad Chambery 'kan ik niet veel fraaiïgheid melden: het is maar de hoofdstad van een hertog.' Het doel is de badplaats Aix, beroemd door de baden waar veel menschen van haar kreupele of verlamde of reumatieke kwalen genezen. Het water komt zoo heet uit de grond, dat het dampt; het is bedekt tot in het badhuis en loopt de geheele badplaats met een goot door, waar men in alle badkamers het water met een kraan laat loopen; het eene is zwavel- en het andere aluinwater. Rondom het stadje is het mooi met bergen en bosschen, waarin wandelpaden met de voeten zijn gemaakt, misschien door de badgasten. Het is er vol van slangen, en andere vergiftige dieren, wat toegeschreven wordt aan het warme water. Er wordt ook wijn geteeld, maar op een andere manier, n.l. aan boomen, die daarvoor geplant worden. Op 3 kwartier afstand is een waterval of cascade, waar het water van boven van zes plaatsen in een diepen rotskuil stort.

Wij zijn in Aix gebleven van 28 Mei tot 7 Juli. Savoye is het allerheerlijkste land, dat men maar beschouwen mag; alle hoogten zijn begroeid met kastanjes, kerseboomen, enz.; ook is er beste grond om te bebouwen. Maar het hapert, dat zij niet verlicht genoeg zijn, om er partij van te trekken.

Bij hun verderen tocht kwamen ze over de rivier Lecluse; haar oever was over de twee honderd voet diep en zoo steil en gelijk, alsof ze met een houweel was

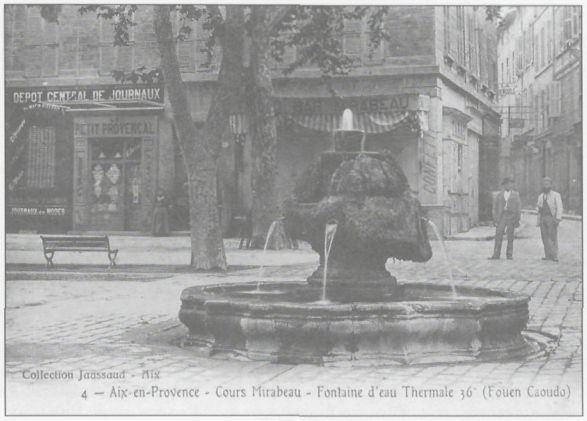

Collection Jaussaud - Aix
4 — Aix-en-Provence - Cours Mirabeau - Fontaine d'eau Thermale 36 (Fouen Caoudo)

afgehouwen en toch was het natuur. Verder zagen ze in de verte den Mont Blanc, den hoogsten berg van Europa, met eeuwige sneeuw bedekt. Vele reizigers beklimmen hem met muilezels, waarop men tenten en beddegoed meeneemt, in 4 dagen op en af. Des avonds bereikten ze Genève. Daar zag hij in een diergaarde een giraffe, een olifant 'met zijn dikke schubberige huid, zijn dikken snavel en pooten', en een struisvogel, zoo hoog, dat ik zijn hoofd met mijn handen niet bereiken kon. Na 11 dagen in Genève vertoefd te hebben, kwamen ze 19 Juli in Iverdon aan het meer van Neuchatel. Op 25 Juli vertrokken ze weer, nu de Fransche grenzen over, naar Pontaille hoog op een berg, waar het al zeer koud is, zoodat er 's zomers wel sneeuw valt in het rijpe koren. Door een mooie streek met bergen en dalen kwamen ze weer bij Besançon, waar mej. B. een buitentje huurde op een kwartier van de stad; daar vertoefden ze van 1 Aug. tot 10 Oct. Toen reisden ze Zuidwaarts over Lyon naar Marseille en verder naar Aix in Provence onder een zwaren stortregen, die den heelen dag aanhield. 'Maar ik heb me nog verheugd, hoe doornat ik ook was, met te zien, wat mooie figuren het water maakte'. Verder ging de tocht langs de Middellandsche Zee, tot ze 25 Oct. 1829 arriveerden in Nice (Koninkrijk Sardinië), om daar het winterverblijf te houden. Daar waren dien winter 204 vreemde familiën, die er doorbrachten voor de gezondheid en om hun geld te verteren. Het klimaat is er warm en zacht. Al de tuinen zijn langs de paden beplant met oranje-, citroen-, granaatboomen e.a. De olijfboomen vindt men op de hoogten. Ik heb er zien gras maaien tusschen Kerstmis en Nieuwjaar; dat was etgroen ('nagras' of 'tweede gewas', red.) of namat om te hooien. Rondom het mooie stadsplein Victorio zijn de huizen altemaal aleens gebouwd met een galerij met bogen en pilaren. Er was een mooie wandeling over de huizen van twee verdiepingen. In het oude gedeelte der stad zijn straten zoo nauw, dat alle aanvoer er met ezels of muilezels

966 - Marseille - Quai d'embarquement des Transatlantiques

in gedragen moet worden, en de huizen van zes of zeven verdiepingen hoog, zoodat de zon nooit beneden op straat schijnt. In Januari was er feest van den verjaardag der Koningin met vuurwerk en zoo meer. En de Zondag vóór Vastenavond was alles op de been met rijtuigen, de Koning voorop en velen in maskerade.
Na een verblijf van 6 maanden in Nice vertrokken ze op 20 April 1830 en reisden over Mentone, enz. langs de Middellandsche Zee. Ergens zag hij zoveel vlaslanden als nog nergens elders; het stond al in vollen bloei en men begoot het nog met emmers vol water, zoo er op geplast.
Door kleine stadjes kwamens (sic) ze telkens en overal waren de straten zoo nauw, dat de menschen, die u ontmoeten met het rijtuig in of voor de deuren moeten wachten. Dat is, opdat de zon niet beneden op de straten kan schijnen, om minder hitte te hebben. Eens kwamen ze over zulk een steilen berg, dat ze bij het afdalen elf maal moesten heen en weer kruisen. Verder passeerden ze mijnen (tunnels), die Napoleon had laten aanleggen; hij was te vroeg verhuisd, zei de voerman. Men was nog druk bezig met rotsen te laten springen, om den weg breeder te maken, want die was op sommige plaatsen zoo nauw, dat men bij een ongeluk aan het wagenrad in zee zou storten.
Zoo al maar de zee langs, kwamen ze eindelijk in Genua. Van hier ging het Noordwaarts over bergen en langs wijngaarden. Eindelijk bereikten ze de vlakte, waar de grond plat is en veel naar Holland lijkt, ook met den oogst: er werd geteeld raap, veel weite (tarwe), klaver en wikken; ook was er veel weide. 't Is zware kleigrond, want ik heb er op een hoek grond zeven ploegen zien gaan, elk bespannen met zes ossen en dat op twee akkers, wat ik nooit van mijn leven eer gezien had.
Een paar dagen togen ze over de rivier de Po, die hier twee armen heeft; over den eersten was een brug op 26 schepen, en

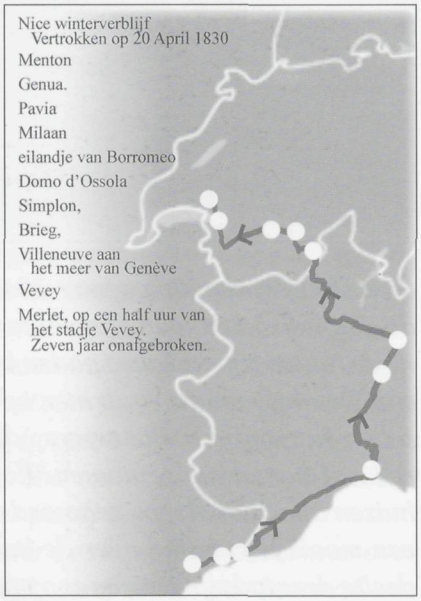

over den tweeden een gierbrug (een drijvende rivierbrug, die bestaat uit een paar met elkaar verbonden schepen, en die van de ene oever naar den anderen vaart; de beweging geschiedt door de kracht van den stroom, red.). Aan de overzij was het Koninkrijk Lombardije-Venetiën van den Keizer van Oostenrijk. Weer wat verder passeerden ze de rivier Tessino over een brug van 340 treden, geheel met een kap overdekt voor den regen, en bereikten de stad Pavia en iets verder de vermaarde Kerk de Chartreuse met 17 altaren vol pracht van goud, edelgesteenten, enz. Ze kwamen nu door landstreken, waar de rijst wordt geteeld; de lage akkers zet men 2 of 3 maal onder water, wat niet moeilijk valt, daar het water in de kleine riviertjes, die het doorsnijden, hoog boven den grond staat.

Feuilleton deel 3 (Slot)

Weldra arriveerden ze in Milaan, 'zoo levendig van rijtuigen, als ik het nergens buiten Nederland gezien heb'. Ze bewonderden den prachtigen Dom en het Paleis van den Keizer. Vandaar ging het Noordwaarts, waar de platte grond verdween en de bergen begonnen, nog eens met een gierbrug de Tessino over en dan langs den oever van een heerlijk meer, omringd door bergen met wijngaarden beplant. Met een bootje varen ze naar het schoon beplante eilandje van Borromeo met een slot, waar Napoleon ook eens vertoefde. Van Domo d'Ossola reden ze den berg Simplon op en af, een afstand van 14 uren gaans; weldra waren ze op Zwitsersch grondgebied in het kanton Wallis. De menschen, die ze ontmoetten, waren klein van gestalte, vooral de vrouwen, maar gezond en sterk; 't is er armoedig, want de grond brengt niet veel voort, omdat het er te koud is. Ziet men naar de hoogte,

al de toppen der bergen zijn met sneeuw bedekt en wat een gedruisch maakte het water der beken, zoodat men anders niets hoort. Ook passeerden ze mijnen (tunnels) en kwamen des middags in het dorpje Simplon, waar de paarden moesten uitrusten. Heerlijk is hier het uitzicht naar den Zuiderkant, maar de winter duurt er 8 of 9 maanden. Met twee extra versche paarden er bij voor, stegen ze hooger. De regen ging allengs over in sneeuw, die zoo sterk neerviel, dat de voerman verplicht was om te voet te gaan van het klossen der sneeuw onder de voeten der paarden. Ik heb het nooit zoo sterk zien sneeuwen als daar op den Simplon en het was den 4den van de Meimaand. Weer ging het door een lange galerij van 683 voeten lang en toen waren ze op het hoogste punt, waar de extra paarden terug keerden. De sneeuw belette hen van de prachtige uitzichten te genieten. Ik was half desperaat van de koude, daar wij uit het warme Italië waren gekomen en ik niet gekleed was om den Simplon te passeeren. Verder benedenwaarts ging de sneeuw weer in regen over. Nergens heb ik zulke zware dennen en sparren gezien als daar aan den Noorderkant van den berg. Zoo men ons gezegd heeft, is er veel wild gedierte, t.w. beren, wolven en wilde geiten. Zoo kwamen ze in Brieg, waar men naast het Hoogduitsch ook veel Fransch en Italiaansch hoort spreken. Van hier reisden ze door het Rhône-dal met hooge sneeuwbergen aan weerszijden, van waar de riviertjes komen neerstorten. Naar 't Zuiden zagen ze den Grooten en Kleinen St. Bernard. Men vindt hier veel menschen, die zinneloos zijn; andere, vooral vrouwen, die zulk een dikken krop hebben dat zij niet of slechts belemmerend kunnen spreken, wat toegeschreven wordt aan het water, dat van de bergen komt. Bij Villeneuve aan het meer van Genève ligt op een rots in het meer het kasteel Chillon, vroeger bewoond door den Hertog van Savoye; die heeft daar 6 jaren land een Geneefschen burger, Bonnivard, onder in den kelder aan een ketting gelegd; dat was om de reformatie, dat hij het moest ondergaan, maar hij is toch bij zijn leven nog weer verlost.'

Na in een hôtel te Vevey drie dagen te hebben vertoefd, betrokken ze een gehuurde buitenplaats, genaamd Merlet, op een half uur van het stadje Vevey. Mooie gezichten heeft men hier over het meer van Genève op de hooge bergen van Savoye.

In Merlet brachten ze zeven jaar onafgebroken en stil door, alleen somtijds

een uitstapje doende naar Lausanne of Genève. Het ligt op een hoogte met wijnbergen er achter en een grasperk met vruchtboomen aan den voorkant. Er is een schoone koepel bij met heerlijke gezichten op het meer van Genève, dat maar een honderd schreden af is. Op den groot-en weg van Vevey naar Villeneuve is het onophoudelijk vol met rijtuigen, vooral in het najaar, als de vreemdelingen naar Italië reizen en in Mei en Juni, als ze terugkomen.

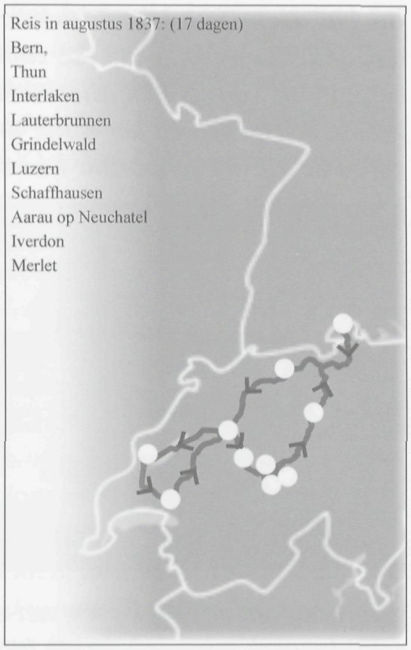

Op den 16den Febr. 1837 overleed onverwachts Mej. J.W. Beeldsnijder, die op een kerkhof de la Tour de Peils werd ter aarde besteld.

In Augustus deed onze vriend Geerdink nog een reisje met Mevr. La Dou. van Lansbergen, door de Zwitsersche kantons, waar ze nog niet geweest waren. De tocht ging over Bern, waar ze natuurlijk de beren in den kuil moesten zien en hun brood toewerpen; de menschen zijn hier zeer vriendelijk, maar het klimaat is er koud: hier vindt men geen wijngaarden. Verder reizende komen ze over vette kleigronden met een menigte van pottenbakkerijen. In Thun nemen ze een gids en varen met de stoomboot over het meer van Thun en komen zoo in Interlaken. Met een rijtuig gaat het verder naar het dorp Lauterbrunnen met den beroemden waterval de Staubbach. 'De inwoners zijn hier armoedig; het is alleen maar in Juli en Augustus, dat de vreemdelingen zoo ver in het Oberland kunnen komen en dat de sneeuw zooveel is weggesmolten; het is er tusschen de sneeuwbergen en altoos koud. Op hun verderen tocht zien zij den sneeuwberg de Jungfrau, en in de verte den Schreckhorn. Maar de woningen, die men daar overal vindt, zijn armoedig, want de grond kan niet veel voortbrengen, omdat het maar een zeer korten tijd is, dat de vruchten groeien kunnen.

Bij het dorp Grindelwald bezochten zij den grooten gletscher; ik ben daar ook onder geweest, want des zomers is hij van onderen uitgesmolten en gelijkt een gewelf van ijs met allerlei kleuren. Het was er koud en men stapte over groote keisteenen en het water druppelde van het gewelf. Met een zeilschuitje varen ze bij het schoonste weder over het meer van Brienz en bewonderden den waterval de Giessbach. Zoo zien ze nog andere cascades; ook de heerlijke vallei, het Emmenthal, met schoone welbebouwde akkers, waar rijkdom en welvaart heerscht. Veel minder welvarend is het kanton Luzern; daar zagen de huizen er zoo armoedig uit. De stad Luzern heeft 10 kloosters en vier lange bruggen, waarvan er drie boven met een kap gelijk aan een huis zijn gedekt en met schilderwerk voorzien uit de bijbelsche geschiedenis en de levens der heiligen. Buiten de stad aan den weg naar Zurich staat het gedenkteeken voor de Zwitsersche soldaten, die op 10 Aug. 1792, bij den aanval van het Fransche gepeupel op de Tuileriën den heldendood stierven: een stervende leeuw. Bij Küsssnacht zien ze de Tellskapel. Onder zwaren stortregen komen ze in Zurich aan en rijden op Zondag de stad rond om een logement te vinden, maar alles was vol; gelukkig komen ze in een minderrangslogement onder dak, want men verhaalde, dat soms reizigers in hun rijtuig in den stal sliepen. Van daar reizen ze op Schaffhausen en overnachten daar. Den anderen morgen rijden ze naar het slot Laufen, een half uur verder aan den Rijn, om den waterval te zien; ze dalen 232 trappen af en stappen op een galerij boven het water, dat hier 70 à 80 voet neerstort; met een mantel van wasdoek omhuld, staan ze daar; alles beeft en trilt onder hun voeten en het opstuivende water besproeit hen, maar de rotsen in den val staan onvermurwbaar.

Verder reizen ze over Aarau op Neuchatel aan den voet der Jura en zoo over Iverdon naar Lausanne en komen des avonds na een uitstapje van 17 dagen

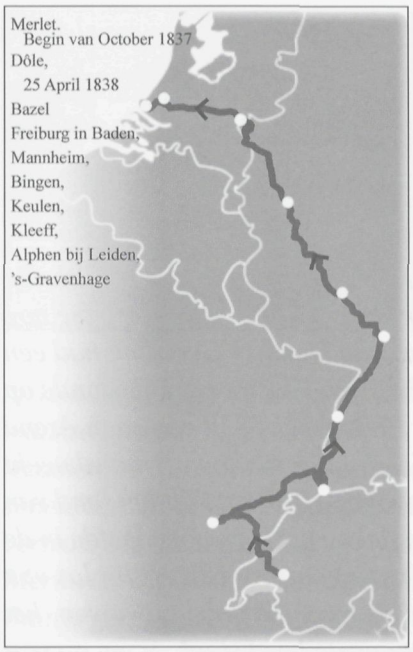

weer op het buitentje Merlet terug. Zes weken later hebben ze alles ingepakt en het Zwitsersch verblijf, dat 7 jaar en 5 maand had geduurd, was ten einde. In het begin van October 1837 verlieten ze Merlet. Ze togen de Fransche grenzen over en waren ruim 6 maanden gehuisvest bij particulieren op het buitengoed Monciel (in het Holl. Mijn Hemel), een half uur van Dôle, departement Jura. Op 25 April 1838 vertrokken ze naar 't vaderland. Nog vertoefden ze 8 dagen bij een familie in Bazel, maar van daar ging het in éénen door; ze logeerden te Freiburg in Baden, Mannheim, Bingen, Keulen, Kleeff, Alphen bij Leiden, en kwamen zoo na een reis van 5 ½ dag van Bazel in 's-Gravenhage aan. Hier is het slot.

Een nicht, Aaltje Bosman, schreef er later onder: 'Deze reis is gedaan door mijn oom J.H. Geerdink'. Die oom was natuurlijk de glorie der familie. Wij stellen ons voor, dat hij op zijn ouden dag een rustig renteniertje geworden, soms een dag of wat in het ouderlijk huis kwam logeeren. Dan werden de naaste verwanten ook genoodigd en het was feest in de boerenwoning. Des middags kwam er stokvisch met aardappels op den disch en rijstenbrij met suiker er na; in den oven voor het huis was lekkere boerenstoete gebakken en moeder de vrouw zette 's avonds spekpannekoek op tafel ter eere van oom. En dan zat men gezellig bijeen om den vlammenden haard, de bereisde oom natuurlijk in het beste hoekje onder den wijden schoorsteen. En nooit werden ze moede naar zijn verhalen te luisteren, die natuurlijk veel levendiger en kleuriger waren dan het relaas eener reisbeschrijving. Het was een wonder voor de menschen, wier horizon niet verder reikte dan het naaste dorp, waar ze elken Zondag ter kerke gingen, en de kleine marktplaatsen in de buurt. Het was een wonder in hun oogen, dat iemand zooveel vreemde landen en mooie steden had gezien, en dat die man hun bloedeigene oom was, die daar zoo gemoedelijk uit den schat zijner herinneringen allerlei fraaie dingen tevoorschijn haalden.

Dat is lang geleden, wel een halve eeuw misschien. Het oude portret hangt nog aan den wand in de ouderwetsche boerenkeuken en 't is of de man vraagt, waar al de menschen zijn die hier eens naar hem luisterden. Ach, allen zijn weg en de wereld, waarvan hij zoo mooi kon vertellen, is zoo gansch anders geworden.

De Zendeling Arend Geerdink

Voor het feuilleton over Arend Geerdink heeft meester Heuvel vooral gebruik gemaakt van twee volumineuze werken van de zendeling S. Coolsma (zie literatuuropgave). Hieronder volgt de letterlijke tekst van het feuilleton.

Feuilleton deel 1

Dezelfde familie Geerdink, waaruit Jan Hendrik voortkwam, die zoo aardig van zijn reizen in verre landen heeft verteld, bracht nog een man voort, die nog veel verder ging en voor een veel hooger doel. Jan Hendrik Geerdink had een broer Reint Geerdink, die gehuwd was met Christina Florijn en die woonde op Bosman in Haarlo. Uit dit huwelijk werd op 19 Januari 1829 een zoon Arend geboren. Deze koos het timmervak en begaf zich later als timmermansknecht naar Deventer. Maar zijn aspiraties gingen hooger. Hij kwam uit het land van Willem Sluyter en de stille vroomheid van zijn Achterhoeksch dorp leefde in de ziel van den jongeling. De liefde Gods had zijn ziel ontroerd en als hij las van de mannen, die in de verre overzeesche landen, waar de palmen wuiven, het Evangelie verkondigen, scheen dit hem de schoonste levenstaak.

De stem, die fluistert in onze ooren,
Gelijk der Englen harpgezang,
Is waard, dat wij haar dankend hooren.
Dat wij haar volgen levenslang.

Tengevolge van verdeeldheid in het Ned. Zendingsgenootschap van 1797, voorkomende uit het binnendringen der moderne denkbeelden op theologisch gebied, werd door J. Voorhoeve H. Czn. en anderen te Rotterdam de Ned. Zendingsvereeniging opgericht (2 Dec.1858). Deze stelde zich ten doel allereerst onder de Soendaneezen van West-Java te arbeiden.

Op 21 Febr. 1861 werd Arend Geerdink door het Bestuur der Vereeniging als kweekeling aangenomen en 1 Juli d.a.v. in het Zendingshuis opgenomen, tegelijk met S. Coolsma, den schrijver van het groote werk 'Een Zendingseeuw in Ned. Indië' (1901) en van vele andere geschriften.

Deze twee waren sindsdien als David en Jonathan. Bij Geerdinks graf heeft Coolsma het zoo innig gezegd: 'We staan hier rondom het stoffelijk overschot van een vriend en broeder, met wien velen onzer sinds tal van jaren verbonden waren. Inzonderheid mag ik dat betuigen, die om zoo te spreken zijn tweelingbroeder was.

Tezamen werden we als kweekeling aangenomen, tegelijk in het Zendingshuis opgenomen; tezamen ontvingen wij onze lessen; tegelijk werden wij geordend

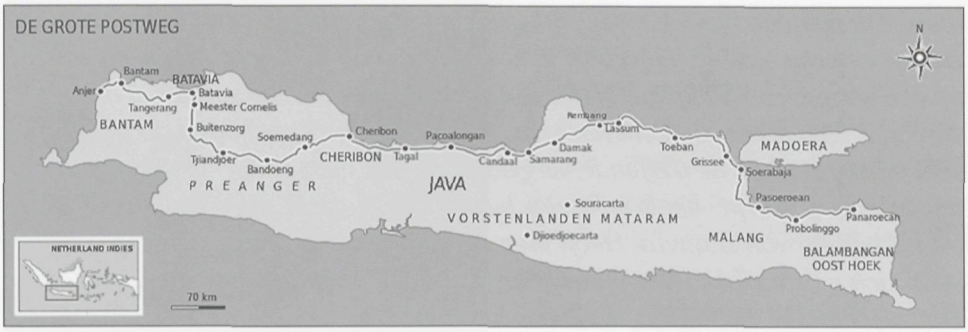

op den 5den Mei 1864; tezamen deden wij onze rondreis door het vaderland en maakten we de reis naar Indië en ook daar bleven we een drie- of viertal jaren tezamen, te Tjiandjoer arbeidende in het Evangelie. En toen onze wegen zich scheidden en eerst ik naar Buitenzorg en daarop hij in 1870 naar Bandoeng vertrok, bleven we toch door vriendschap verbonden'.

Merkwaardig is het, wat bij hun ordening door Ds. F.W. Smits, predikant te Baarn gezegd werd omtrent hun taak in het vreemde land: 'Zoo gaat gij dus niet uit om de Soendaneezen te verschrikken met de gedachte aan een voor hen geheel vreemde en zonderlinge wereld, gelegen aan gindsche zij der graven, op welks inwoning men zich dan toch maar zoo goed of kwaad mogelijk moet voorbereiden, of men is er den eeuwige verdoemenis ten prooi, maar om hen te wijzen op een land aan de overzij des grafs, waar alles wel onuitsprekelijk heerlijk is en zalig, maar toch ook voor den Soendanees ingericht naar zijn behoeften'. En verder: 'niet, dat zij ter voorbereiding op dat land allerlei vreemde dingen moeten leeren en hun natuur verkrachten en verloochenen, doch integendeel dat zij juist moeten wedergeboren worden tot waarachtige menschen, aan wie al het dierlijke en duivelsche der zonde al meer vreemd is'. 't Is een moeilijke roeping: 'om een volk, welks spraak gij niet kent en welks zeden gij niet weet en moet leeren kennen, te hervormen als Soendanees en te maken tot een Christen – niet eerst van hen gaan maken een Hollander. Ook Christus was in de eerste plaats Israeliet'.

In 1865 vertrokken S. Coolsma en A. Geerdink naar Indië en vestigden zich in April te Tjiandjoer, waar zendeling Cusell kort van te voren krank was geworden; hij keerde het volgende jaar terug naar Holland en stierf er in 1869. Geerdink had niet alleen een goed vriend bij zich, maar ook een trouwe levensgezellin, Susanna Bliek uit Rotterdam, met wie hij voor zijn afscheid van het vaderland was gehuwd.

Ze kwamen dan op Java. Waar nu de spoortrein rijdt, moest men in die dagen (tot 1873) den tocht ondernemen per reiswagen met vier paarden bespannen; bij 't opgaan der hoogten, moesten nog een of meer spannen buffels te hulp ko-

men. Van Buitenzorg af gaat de Groote Postweg omhoog, eerst langzaam, dan met een sterke helling. Hij voert over de kruin van den berg Mega-mendoeng op een hoogte van 5000 voet. Hier is de natuur grootsch en spreidt al de pracht van haar tropischen rijkdom ten toon. Het genot wordt verhoogd door den frisschen bergwind en de treffende vergezichten. Als men onder 't stijgen een blik achterwaarts werpt, heeft men een heerlijk vergezicht over Buitenzorg heen in de richting van Batavia. Heeft men den top bereikt, dan ziet men plotseling voor zich uit de vlakte van Tjiandjoer, van alle zijden door bergen ingesloten. Onbeschrijfelijk heerlijk is het daar 's morgens te zes uur, als de zon opkomt. Even voor haar opgang ziet men van de vlakte niets: een dikke mist hangt over 't land. Daar wordt de zon zichtbaar aan den horizon. Zij werpt haar eerste stralen op den damp en terstond komt daarin beroering, die toeneemt met het stijgen der zon. De dampen trekken op en samen, vlieden voor het licht der zon naar de bergkloven en ook van daar verdreven, verzamelen ze zich om de kruinen der bergen, om in den middag het land als regen te drenken of er zich 's avonds weer als mist over uit te spreiden.

Tjiandjoer is een uitgestrekte, nette, drukke en welvarende stad, omringd door de bergen, waardoor de temperatuur over dag hoog is. Hij ligt op 1600 voet boven de zee en daarom kan het er 's nachts zeer frisch zijn.

Daar was de zendeling Albers sinds 1863 en dan kreeg hij Coolsma en Geerdink tot hulp.

Albers opende er in 1865 een school, die eerst nog al goed ging (in 1868 telde ze 60 leerlingen), maar toen het 't nieuwtje er af was, verliep ze allengs. Tevens was hij er dokter; de inlanders kennen geen andere geneeswijze dan bezwering en roepen gaarne de hulp der Europeanen in bij ziekte. Ook de beide anderen hielpen de zieken zoo goed zij vermochten. Uit een schrijven van Geerdink (d.d. Nov. 1866) blijkt, dat destijds zijn morgenuren meestal werden ingenomen door 't helpen van zieken en hij ook 's namiddags patiënten ging bezoeken. Ook Coolsma bezocht op één dag wel 50 à 60 patiënten.

Zoo wonnen zij het vertrouwen der inlanders en leerden tevens, vooral bij het bezoeken hunner woningen, de taal der Soendaneezen, wat voor alle drie voorloopig de voornaamste taak was.

Wonnen ze door hun dokterskunst eenigszins het vertrouwen der Javanen, van den godsdienst der zendelingen wilden deze weinig weten; ze hadden er een vooroordeel tegen.

Broeder Albers behandelde in zijn woning des Zondagsmorgens de Evangelieverhalen en des Woensdagsavonds de Oud-Testamentische verhalen. 't Gehoor was niet groot en toen de nieuwsgierigheid bevredigd was, bleven ze weg. Later werd een bamboezen loods gebouwd in een der Kampoengs, waar het aanvankelijk wat beter ging, maar het slot was weer ontmoedigend.

Post Gadok aan de Grote Postweg.

Na 3 jaar mocht hij zijn eerstelingen doopen (1868).
Coolsma en Geerdink richtten bij hun huizen een plaats in ter samenkomst, maar ook bij hen verminderde het aantal toehoorders al gauw tot niet een. Het was een bange tijd van strijd en twijfel.
Zulk een ijskoude onverschilligheid, zulk een onaandoenlijkheid verlamt alle veerkracht, zegt Coolsma. Men zou dan toch ten minste mogen verwachten, dat, als er gezegd wordt, dat God de wereld alzoo lief heeft gehad, dat Hij Zijn Zoon voor haar overgaf; als er gepredikt wordt, dat de Zoon Gods mensch is geworden; als er gesproken wordt over die onpeilbare erbarming Gods en van Christus jegens zondige menschen men, al ware 't slechts een gering bewijs van verbazing of verrassing zou waarnemen bij den hoorder. Maar neen, deze dingen treffen hem niet. Ook de aardsche dingen laten hem koud. Slechts dan als er over zinnelijke dingen gesproken wordt, ontwaakt hij, dan leeft hij op, dan is hij in zijn element.

Feuilleton deel 2

Bijna de moedeloosheid nabij, besloten zij nog één poging te wagen. In het drukste gedeelte der stad, aan den hoofdweg, werd een huis aangekocht en daar bouwde Geerdink, die immers timmerman was geweest, een eenvoudige nette kerk op palen boven den grond. De inwijding dier eerste kerk voor de Soendaneezen had plaats op 8 Nov. 1868 in tegenwoordigheid eener groote schare in, om en onder de kerk. Daar werd des Zondagsmorgens eerst gezongen; dan las de voorganger de 10 geboden, sprak de 12 artikelen des geloofs en las een deel der schrift, om daarover een eenvoudige toespraak te geven. De kerk was gebouwd in het geloof, dat God zijn woord met den dauw des H. Geestes zou besproeien. En onverwacht kwam, reeds op 19 Nov. d.a.v. de eerste Soendanees met de vraag: 'Wat moet ik doen om zalig te worden?' Coolsma en zijn vrouw kwamen juist om één uur terug van een bezoek aan de vrienden Albers, die een jarige hadden. Daar vonden ze vóór hun huis in de brandende zon een man van middelbaren leeftijd, die wilde weten, wat de ware godsdienst was. Hij heette Ismaël en was een Mohammedaan, maar het volgen van de voorschriften van den Islam had hem geen rust geschonken en daarover was hij in onmin geraakt met de geestelijkheid. De man had droomen met schitterende visioenen. De zendeling Coolsma wees hem op Christus, die

Post Tjisokan aan de Grote Postweg.

vrede kan geven. Ondanks allen tegenstand van familie en kennissen werd Ismaël op 26 Dec. 1868 gedoopt. Hij maakte snelle vorderingen op geestelijk gebied en met veel ijver poogde hij zijn nabestaandden (sic) het Evangelie te verkondigen. Op 1 April 1872 overleed hij na een smartelijk ziekbed en zijn einde was vrede. Zijn verzekerdheid van de zaligheid was om jaloersch te worden. Allengs kwamen er meer bekeerlingen, maar langzaam ging het, zeer langzaam. In Januari 1870 vestigde Geerdink zich in Bandoeng, dat nu een zendingspost werd. Van Tjiandjoer daarheen reist men eerst over een vruchtbare vlakte en dan door een woeste en eenzame streek tot aan de rivier Tji Taroem; daar wordt men overgezet, maar soms als er bandjir (hoog water) is, moet men wachten tot de stroom genoegzaam bedaard is. Verder loopt de weg door een bergachtig land met de meest afwisselende natuurtafereelen, wier grootschheid haar toppunt bereikt bij den rotsachtigen Masigit of Tempelberg. Daar nadert men de vruchtbare vlakte, waarin Bandoeng ligt op 2300 voet boven den zeespiegel. Op den middag is de temperatuur er hoog, maar 's nachts en 's morgens vroeg is het er soms heel frisch. Des morgens tot 9 of 10 uur hangt er in den regel een dikke mist over de stad. De welvarende stad heeft een kweekschool voor Inlandsche onderwijzers. Genotvol is een bezoek aan den krater van Tangkoeban-Prahoe, den waterval Tjikapoendoeng en de nabijgelegen kinatuinen en theeplantages.

Geerdink ving er zijn arbeid aan met de Amboneezen, iederen Zondag godsdienstoefening houdende in een aan alle zijden open bamboeloods, behoorende bij de woning van een hunner. Zijn ervaring was, dat deze menschen wel naar het preeken willen hooren, als het hun tijdelijk voordeel oplevert, maar er anders onverschillig voor zijn. Ook nam hij het schoolonderwijs ter harte. In Juni 1870 opende hij in een bamboezen lokaal bij zijn woning een school en werd tevens door het Gouvernement aangesteld als godsdienstonderwijzer. In den beginne had zijn arbeid een hoopvol aanzien. 't Getal hoorders des Zondags was ongeveer 40 personen, daarbij had hij een 36-tal scholieren en een 20-tal catechisanten uit de kinderen der Europeanen. Hij was vol moed en schreef in zijn jaarverslag: 'Mij is een groote en krachtige deur geopend'; maar hij moest er bijvoegen: 'Er zijn vele tegenstanders'. Inzonderheid klaagde hij over het fanatisme van de hoofden en de geestelijkheid, die geen moeite

spaarden als zij een verwaarloosden Europeaan of een onverschilligen Chinees tot den Islam konden overhalen.
Reeds in 1871 ging het werk te Bandoeng minder voorspoedig. Geerdink schreef o.a.: 'Met hoop en vertrouwen op God hervatte ik bij den aanvang van dit jaar mijn arbeid. Hoe dikwijls teleurstelling ondervonden hebbende, ben ik toch niet moedeloos geworden. Gaarne had ik u bekeeringen willen melden, maar dat kan ik helaas niet doen. Alleen kan ik U mededeelen, dat ik steeds heb kunnen voortgaan met het uitstrooien van het zaad des levens'.
Tengevolge van onderlinge oneenigheid bleven de Amboneezen uit de godsdienstoefeningen weg en in de laatste jaren werden ze slechts door enkelen bezocht. Van de school beleefde hij maar weinig vreugde. Geerdinks latere brieven zijn dan ook steeds donker gekleurd.
Reeds in 1854 bestond een vertaling van 't Mattheus-Evangelie in 't Soendaneesch, door den bekenden zendeling J. Esser (Soera Rana).
In 1871 gaf Coolsma een vertaling der Evangeliën van Lucas en Johannes uit en van 1873-'76 voltooide hij voor het Ned. Bijbelgenootschap de vertaling van het N. Testament. In 1873 gaf hij een korte Spraakkunst van 't Soendaneesch en nu zette Geerdink's Woordenboek de kroon op dezen pioniersarbeid. Het bevat een rijken woordenschat, alleen zou een meer juiste omschrijving en meer oordeelkundige indeeling gewenscht zijn, zoodat latere taalbeoefenaars nog wel verbeteringen moesten aanbrengen.
Maar Geerdink moest den bodem ontginnen en had dus den moeilijksten arbeid. Hij kon niet overpennen uit andere werken, maar moest tot de bron gaan, het inlandsche volk in zijn dagelijksche omgeving.
Zoo leerde hij die menschen bijzonder goed kennen. In geestelijke dingen stonden ze naar zijn oordeel niet hoog. Zoo zegt hij in een brief: 'Zooals gij reeds meermalen vernomen hebt, zit er nog veel bij de Soendaneezen. Zij hebben voor alles wat hun vleesch en hun zinnen kan streelen oor en hart, maar voor de rest bekommeren zij zich om niets. Met kinderachtige vermaken brengen zij liefst hun ledigen tijd door en waar die te zien zijn, laten zij zich gaarne vinden. Voor woorden van ernst en waarheid schijnen zij nog weinig gevoel te hebben, want hoe krachtig hun het Evangelie en de Wet ook worden voorgehouden, zij bleeken of bloozen er niet van, noch worden er boos om. Zij hooren alles maar op de meest bedaarde en koelbloedige wijze aan, even alsof zij zeggen willen: 'Praat maar toe, ik geloof je toch niet".
Coolsma deelt omtrent den natuurlijken aard van dit volk o.a. mee: Ze zijn stil, ingetrokken en schroomvallig. De vrees is onder hen een machtig ding: allen vreezen voor de booze geesten en de minderen vreezen voor de hoofden. Hoewel zachtaardig, kan de Soendanees, in drift geraakt, wreed en bloeddorstig worden. Hij is achterhoudend, vooral jegens Europeanen. Van het spel zijn ze

groote liefhebbers en op de hoofdplaatsen wordt ontzaglijk gedobbeld. Schrikbarend is onder hen de ontuchtigheid, hoewel minder openbaar dan in onze Hollandsche steden. In geen land ter wereld kunnen personen en goederen veiliger zijn, dan hier in het binnenland, waar de menschen zeer eenvoudig leven en met zoo weinig tevreden zijn.

Feuilleton deel 3

De godsdienst der oudste bewoners van Indië was een ruwe vergoding der natuurkrachten.

Hemel en aarde waren vervuld met geesten, die men vreesde en waartegen men zich met kracht door allerlei middelen trachtte te beveiligen. Toen kwam het Hindoeïsme, dat nu al lang vergeten is. Voor vier eeuwen werd het verdrongen door den Islam. De kennis van dien godsdienst wordt in tallooze scholen en seminaries onderwezen; de geestdrift voor Allah en Mohammed wordt door de onophoudelijk van Arabië terugkeerende bedevaartgangers gewekt en gevoed en toch – het oude heidendom is niet uitgestorven, maar heeft in het leven zelfs nog meer kracht dan de Islam. De vrees voor de macht der geesten is onder aanzienlijk en gering overheerschend. Daar zijn de vrouwelijke boschgeesten, die in de toppen der boomen verblijf houden en haar tijd doorbrengen met spinnen.

Dan schuilen in de bosschen een soort boeman of bangmakers. Verder heeft men kwade geesten of kwelduivels, die den mensch het leven met hun plage-

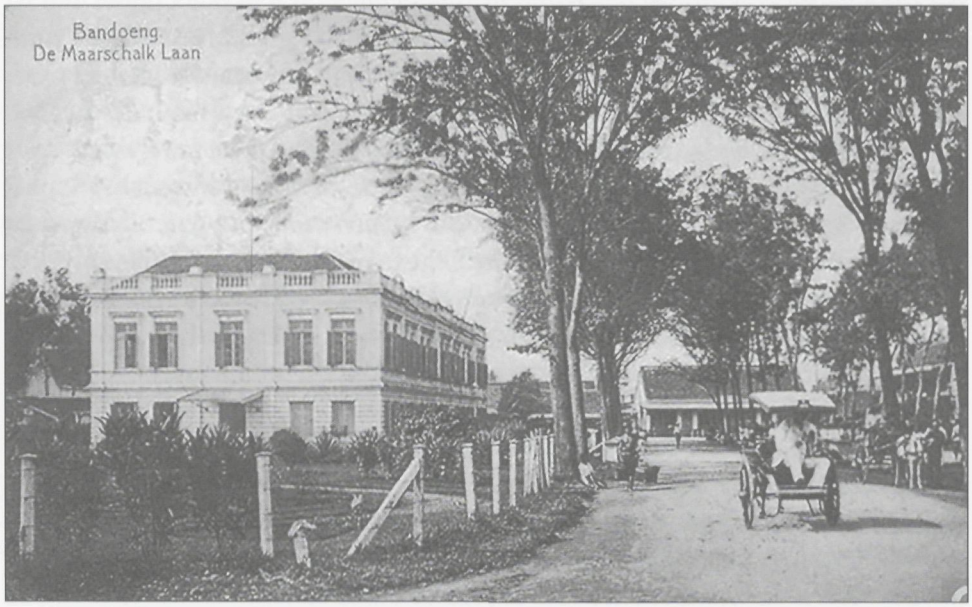

rijen zuur maken. Er zijn pauwen, waarop een spook rijdt en die zoo door de lucht vliegen en onverhoeds iemand een ziekte of plaag bezorgen.
Watergeesten drijven op het water, bij de nadering van een mensch rollen ze in den vorm van een samak of vloermatje zich op en verdwijnen in de diepte, al wie te dicht bij hen komt meesleurende.
Nog zijn er 'stille geesten', zich ophoudende in eenzame oorden, die zonder geruisch te maken den armen mensch plotseling overvallen. Geesten van vrouwen, die tijdens de zwangerschap of in het kinderbed zijn gestorven, waren rond om de woning van de vrouwen, die in arbeid zijn, pogen in deze te varen en zoo het geluk te smaken dat zij door ontijdigen dood moesten missen. Maar de kraamvrouw wordt krankzinnig; daarom bewaakt men hare woning met groote zorg en omringt die des nachts met vuren en toortsen, om de geesten te weren. Nabij de graven spoken de ririwa, geesten van afgestorvenen, en jagen de levenden schrik aan.
Het menigvuldigst en het meest gevreesd zijn de djoerig, die zich ophouden in de lucht, in de boomen, in den grond, ja overal. Zij kunnen allerlei gedaanten en kleuren aannemen; men ziet ze b.v. als een vurige slang of een palmblad van enkel vuur in de lucht; zij kloppen op de deur of krabben aan de buitenwanden; zij veroorzaken tegenspoed, ziekte, krankzinnigheid, dood. Men durft een ouden boom niet omhouwen uit vrees voor den toorn van den djoerig, die er huist; want als men hem velt en een der werklui treft bij 't vervoer een ongeluk, dan is dit de wraak van den djoerig. Vóór 't bouwen van een huis brengt men eerst een offer om de ontevredenheid van den djoerig te keeren.
De mooie vuurvliegen, die lichten in het duister van den Indischen nacht, zijn voor hen geesten, die met brandende toortsen over berg en veld trekken. Zulke optochten hebben vaak plaats in den nacht van Donderdag op Vrijdag, een schrikkelijke nacht, waarin alle machten der duisternis in de weer zijn. Ook op Vrijdag, wanneer naar men meent, de krankzinnigen het ergst zijn.
Aan droomen hecht men veel en op vogelgeschrei geeft men acht. Waar de manoek tjilaka (d.i. ongeluksvogel) zijn klagend geluid doet hooren, meent men zeker, dat binnenkort een doode komt.
Elke aardbeving acht men de voorbode van een droeve gebeurtenis en eenmaal zal zoo de aarde met haar inwoners vernietigd worden. Bij een zons- of maansverduistering is er een reus of een duivel, die zon of maan verslinden wil en men maakt een oorverdoovend geraas op rijstblokken, blikken voorwerpen enz., om den kwaadwillige te verdrijven.
Er zijn gelukkige en ongelukkige dagen, waarmee men rekening houdt bij op reis gaan, in dienst treden, huwen, een koop sluiten, een arbeid beginnen enz.
Alle Soendaneezen gelooven aan de onsterfelijkheid der ziel. Dat leert de Islam, maar ook het oude heidendom. Bij velen is het geloof aan zielsverhuizing

nog sterk in den zin, dat de ziel overgaat in een krokodil, een tijger of een wild zwijn. De afgestorvenen worden vereerd met lijkmalen en op de graven offert men wierook en bloemen. Algemeen is ook de gewoonte om op Vrijdag op het graf van een gestorven bloedverwant den Koran lezen.
Al wat eenigszins meer dan alledaagsch is, wordt vereerd: een diepe kolk, een fraai water, een groote boom, een dondersteen en duizend andere dingen.
Door offers tracht men de geesten gunstig te stemmen en door amuletten en tooverspreuken hun boozen invloed door ziekten en plagen te weren.
Dat geloof van geesten en allerlei geheimzinnige invloeden hangt als een tooversluier over dat mooie wonderland Indië, over die vriendelijke landschappen, waar de dorpen en gehuchten liggen in 't geboomte, waar de palmen wuiven en de bananen ruischen, waar de rijstvelden golven en weelderige wouden de berghellingen dekken.
Geen torens of hooge gebouwen duiden van verre de steden en dorpen aan. De bamboezen huizen met hun veranda's staan in 't lommer der vruchtboomen en de rijstschuur en de buffelkraal liggen erbij. En de spelen der jeugd komen veel met die van onze kinderen overeen; stuivertje wisselen, blindemanspel en krijgertje voeren ook de naakte bruintjes daar in de schaduw der hooge klapperboomen uit. En de volwassenen zijn er ook dol op het spel. Het oplaten van vliegers of zwevers is bij de mannen een echt hazardspel. Ook met geld spelen ze graag; dobbelen en kaarten zijn vaak een hartstocht. De wajang of het schimmenspel is bijzonder geliefd: met beschilderde of houten poppen wordt

een Hindoesche of Javaansche heldensage opgevoerd, opgeluisterd door eentonige, melancholische muziek van den gamelan.

Feuilleton deel 4

Soendanees bruidspaar.

Verder zijn de Soendaneezen liefhebbers van tembang, verhalen van liefde, oorlog enz. in dichtmaat, verdeeld in coupletten van een bepaald getal regels, elk weer met een vast getal lettergrepen. Ze worden 's avonds of 's nachts door iemand, die lezen kan, gezongen.

Van feestvieren houden de Soendaneezen ook al veel. Op den dag der besnijdenis van een jonggeborene beginnen feestmaaltijden, soms verscheiden dagen achtereen. Ook het bruiloftsfeest duurt vaak vele dagen en verslindt groote sommen. Als het huwelijk in de moskee is voltrokken, wordt de bruidegom feestelijk uitgedost en dan rijdt hij naar het huis der bruid, die eveneens getooid is en ze houden een optocht door stad of dorp naar hun woning, waar straks de smulpartij begint.

Als men een lijk grafwaarts draagt, houdt men er een pajoeng boven, brandt wierook en zingt een lofzang aan God, terwijl soms voor de armen geld wordt gestrooid langs den weg. Bij het graf wordt het gebed gedaan en daarop het lijk in den kuil neergelaten en gelegd op de rechterzijde met het gelaat naar Mekka; men legt er een plank overheen en daarop vult men den kuil met aarde. Daarna begint het begrafenismaal voor de verwanten, hadji's, geestelijken e.a. Zoo is het leven van den Soendanees van zijn geboorte tot zijn dood en al zijn denken en doen, zijn werkzaamheden bij de rijstcultuur en bij andere cultures, de dieren, planten en verschijnselen der natuur heeft de schrijver van het woordenboek nauwkeurig moeten bestudeeren en van alles den rechten naam en zegswijze afluisteren.

Geerdink was op den duur niet bestand tegen zooveel arbeid en studie, gepaard met zooveel teleurstelling, in een klimaat, dat op den duur de gezondheid der meeste Europeanen ondermijnt.

Reeds in 1874 klaagde hij over zenuwlijden, dat hem in zijn arbeid stoorde. Naar het schijnt had hij zich overspannen bij het vervaardigen van zijn woordenboek. Ter genezing van dat zenuwlijden keurde de geneesheer een verlof naar het vaderland noodig. Geerdink gaf aan dien raad geen gehoor en bleef, zoo goed als 't ging, zijn taak voortzetten. Gedurende het jaar 1875 zag het er

soms donker uit, maar aan 't einde van dat jaar was de toestand beter. In 1876 openbaarde zich voor 't eerst de ziekte, die met zijn dood zou eindigen, de Indische spruw. In een brief van 18 Maart 1877 schreef hij: 'Sedert geruimen tijd lijd ik veel aan de spruw en moet mij daarom in spijs en drank ontzien. Lang zal ik het hier niet meer kunnen uithouden. Evenwel heb ik nog hoop, dat de droge moesson mij goed zal doen'.

Die hoop is niet verwezenlijkt. In tegendeel werd de ziekte steeds heviger, en toen het duidelijk was, dat men in Indië op geen redding meer kon hopen, besloot hij met zijn echtgenoote tot de terugreis naar het vaderland. Een zeilschip keurde men 't beste en in November 1877 werd de reis aanvaard. Het schip echter moest aan de Kaap lek binnenloopen, en daar Geerdinks toestand geen lang wachten meer gedoogde, vervolgde hij met zijn vrouw de reis per stoomschip, en zoo kwamen zij, na vele angsten te hebben doorgestaan, op 24 Febr. 1878 te Rotterdam aan. Zeer verlangde hij naar 't vaderland, in de hoop er herstelling te vinden. Maar het was te laat. De eens zoo krachtige man was reeds zoo verzwakt, dat hij zelfs het lichtste voedsel niet meer verdragen kon. Van dag tot dag verminderde hij, maar de geest bleef helder tot het laatste oogenblik.

Ontleend aan S. Coolsma (zendeling) West Java 1881:

'Zoo eenvoudig Geerdink geleefd heeft, zoo eenvoudig is hij ook gestorven. Dit sterfbed was treffend door zijn eenvoudigheid. Hij sprak over zijn sterven en heengaan naar den hemel met een kalmte, alsof hij naar een naburig dorp

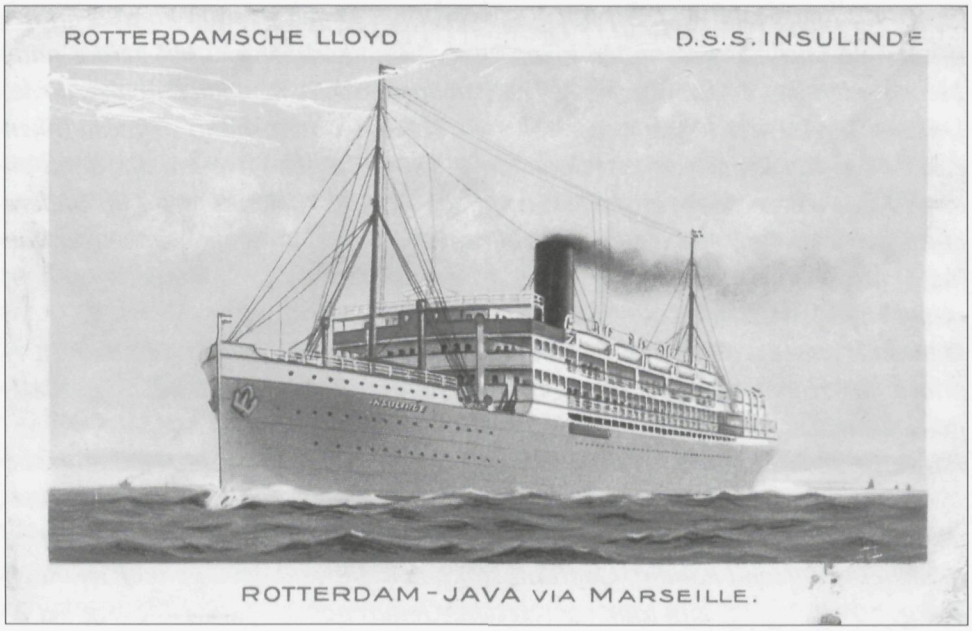

ging. Een paar dagen voor zijn dood, toen zijn echtgenoote zijn dorst leschte met een dronk water, zeide hij tot mij: 'Ik denk, dat ik spoedig zal drinken uit de rivier, klaar als kristal.'
Vrienden! Wij gunnen hem de rust van zijn strijd en vermoeidheid, maar nemen toch met weemoed afscheid. Zijn vrouw, voor wie hij een uitnemend echtgenoot is geweest, heeft met hem haar 'alles op aarde' verloren. En ook de arbeid in het godsrijk op aarde verliest in hem veel. Met zijn stof daalt een schat van kennis van land en volk en Indische toestanden ten grave. Wie zal zijn plaats in den arbeid des Heeren innemen?'
Zoo sprak bij zijn graf broeder Coolsma, de trouwe Jonathan, aan wiens werken 'West-Java' (1881) en 'Een Zendingseeuw in Ned.-Indië' (1901), wij dit opstel grootendeels ontleenden.
't Was op den 26 Febr. 1878, dat zijn lijk werd ten grave gebracht, vergezeld door familieleden en het Hoofdbestuur der Zendingsvereeniging; niettegenstaande het ongunstige weer waren vele belangstellenden tegenwoordig. Eerst sprak broeder Lagerweij, die o.a. zei: 'Niet dit donkere graf is onze toekomst. Wat wij nu aan de aarde toevertrouwen, is niet de bewoner, maar de leemen hut; de bewoner is eruit, want zij leven Hem allen'.
En toen Coolsma, de tweelingbroeder, die herinnerde aan hun veeljarige samenleven en aan de twee gedenkteekenen, die Geerdink gesticht had en die nog lang aan hem herinneren zullen: het kerkje te Tjiandjoer en het Soendaneesch-Hollandsch woordenboek; en aan de genegenheid, die hij zich door zijn oprechtheid en eenvoud mocht verwerven.
'Van het door hem uitgestrooide zaad mocht onze broeder slechts weinig zien gedijen, maar hij is hierin de eenige niet. Zijn werk, gelijk dat van de andere eerste Zendelingen, was noodzakelijk van voorbereidenden aard. Hij heeft gestreden tegen ongeloof, vooroordeel en onverschilligheid, getuigd van zijn Heiland voor menigeen en gearbeid in hope. Ik houd mij verzekerd, dat we na dezen nog zullen hooren, dat een zegen op dit gezaaisel is gevallen'.
Een eenvoudig monument duidt zijn laatste rustplaats aan. Het is een staande zerk, vertoonende een geopenden bijbel met de zon erboven, zijn naam Arend Geerdink ter weerszij en daaronder: 'Zendeling der Ned. Zendelingsvereeniging' en de bijbelwoorden: 'Ik ben de Opstanding en het Leven'.

Nawoord

De twee 'merkwaardige Geerdinks' zoals ze steeds worden genoemd, werden als gezegd beschreven door de bekende meester Heuvel in het Eibergs Nieuwsblad omstreeks 1920. Ze staan daar zonder inleiding, vrijwel zonder verantwoording. Alleen het feit dat de één een lange reis had gemaakt met twee gefortuneerde dames en de ander zendeling was geweest op West-Java op een moeilijke post, volstond voor de verschijning in een feuilleton. Er werd nog weinig gereisd in het begin van de twintigste eeuw.
In de familie Geerdink is meer dan een eeuw lang gesproken over deze twee familieleden. Jo ten Broeke-Geerdink, de moeder van Han ten Broeke, herinnert zich dat nog heel goed. Zoals we zeiden in de inleiding is Han naar aanleiding van deze verhalen op zoek gegaan en heeft hij deze gegevens gevonden.

Het verslag van de reis van Jan Hendrik blijft fascineren. Ook bij nadere lezing blijven vele vragen over. Het is opvallend dat het feuilleton, maar ook het originele reisverslag waar het feuilleton op is gebaseerd, heel feitelijk, zakelijk is. Er worden geen emoties beschreven. De boerenzoon zonder al te veel scholing heeft een zeer nauwkeurig, goed geformuleerd verhaal geschreven. Kennelijk had hij het gevoel dat reisverslag en beschrijving van emoties niet bij elkaar horen. Het genre reisverslag diende objectief te zijn.
De reis, met zijn soms jarenlange pauzes, laat zich gemakkelijk op een landkaart uittekenen. Hoe de reis verliep, welke moeilijkheden de reizigers ondervonden, maar ook heel praktische zaken als: hoe werd alles betaald, hadden de dames een (zeer) grote som geld bij zich, konden ze wellicht ergens geld halen, we zouden het graag willen weten.
Welke overwegingen hebben tot de reis geleid, waarom is de route gekozen die werd gevolgd? Onder welke omstandigheden is mejuffrouw Beeldsnijder overleden, welke motieven waren er om de reis voort te zetten? Hoe gingen de dames met elkaar om, hoe met Jan Hendrik, hoe spraken ze met elkaar? Ook dit zouden we allemaal graag willen weten, of misschien: we willen er graag verder over fantaseren.

De zendelingsmissie van Arend Geerdink ging in de woorden van meester Heuvel 'nog veel verder' en diende 'voor een veel hoger doel'. We lezen hoe een timmerman theologie ging studeren, zich aangetrokken voelde tot de zending in het toenmalige Nederlands-Indië, trouwde en met zijn vrouw vertrok om een hoge taak te gaan vervullen. We lezen welke opvattingen hij en de anderen van de 'Zendingsvereeniging' had over de Soendanezen waar hij bij werkte en waar hij voor werkte, moeten we zeggen vanuit zijn perspectief.

Het past nu niet meer om te praten over de 'vreemde volken' zoals hij deed en zoals Coolsma heeft geschreven; er is meer dan een eeuw overheen gegaan. Arend Geerdink heeft zich een slag in de rondte gewerkt, als je dat zo profaan mag zeggen, gewerkt aan de oprichting van een school en aan het geven van onderwijs, het bouwen en in stand houden van een kerk, het vervaardigen van een Soendanees woordenboek. Ziek en wellicht gedesillusioneerd ging hij terug naar Nederland, voortijdig. Zijn werk werd vastgelegd door vriend en collega-zendeling S. Coolsma, en later nog eens, meer voor het gewone publiek door meester Heuvel.

Zo zijn in dit boekje twee leden van de familie Geerdink opnieuw geboekstaafd, Geerdinks die worden gekenmerkt door ondernemingszin, sterke persoonlijkheid en intelligentie.

Literatuur

Feuilleton 'Twee Merkwaardige Geerdinks', 7 delen, H.W. Heuvel, Eibergs Nieuwsblad. 1920.

Coolsma, S. Zendeling (1881). West-Java. Het Land, De Bewoners en de Arbeid der Nederlandsche Zendingsvereeniging. Rotterdam: J.H. Dunk.

Coolsma, S. Director van het Zendingshuis der Nederl. Zendingsvereeniging (1901). De Zendingseeuw voor Nederlandsch Oost-Indië. Utrecht: C.H.E. Breijer.

Hekket, B.J. (1975). Oost-Nederlandse familienamen, hun ontstaan en hun betekenis. Enschede: Witkam.

Hekket, B.J. (1983). Oost-Nederlandse familienamen, hun ontstaan en hun betekenis. Vervolg. Enschede: Witkam.

Jansen, D. (2009). Heuvel hervonden. Over leven en werk van meester H.W. Heuvel (1864-1926). Doetinchem: Stichting Staring Instituut / Mr. H.J. Steenbergenstichting.

Krosenbrink, H. (1994). H.W. Heuvel, 1864 – 1926. Doetinchem: Stichting Staring Instituut / Mr. H.J. Steenbergenstichting.

Meertens, P.J. (1941). De betekenis van de Nederlandse familienamen. Naarden: A. Rutgers.

Rooseboom, Ds H.J. (1908). Na vijftig jaren. Gedenkboek van de Nederlandsche Zendingsvereeniging. Rotterdam: Van Sijn.

Vrijer-Struijs, M.J. de (1938). Dertig jaren domineesche. Den Haag: D.A. Daamen's Uitgevers-Mij. N.V. (geraadpleegd via www.dbnl.org)

Met dank aan:
Leo van Dijk die hielp bij het vinden van literatuur.
Henk ter Agter leverde veel genealogische gegevens.
Patrick ten Broeke maakte kaarten van de reis van Jan Hendrik Geerdink en bewerkte diverse foto's.
Harry Paus verzorgde de eindredactie.
Beeldmateriaal: Han ten Broeke, Henk ter Agter en Johan Baake.

MAARSE
DRUKWERK

Historisch Archief Eibergen

Openingstijd:
Elke zaterdag van 10.00 - 14.00 uur
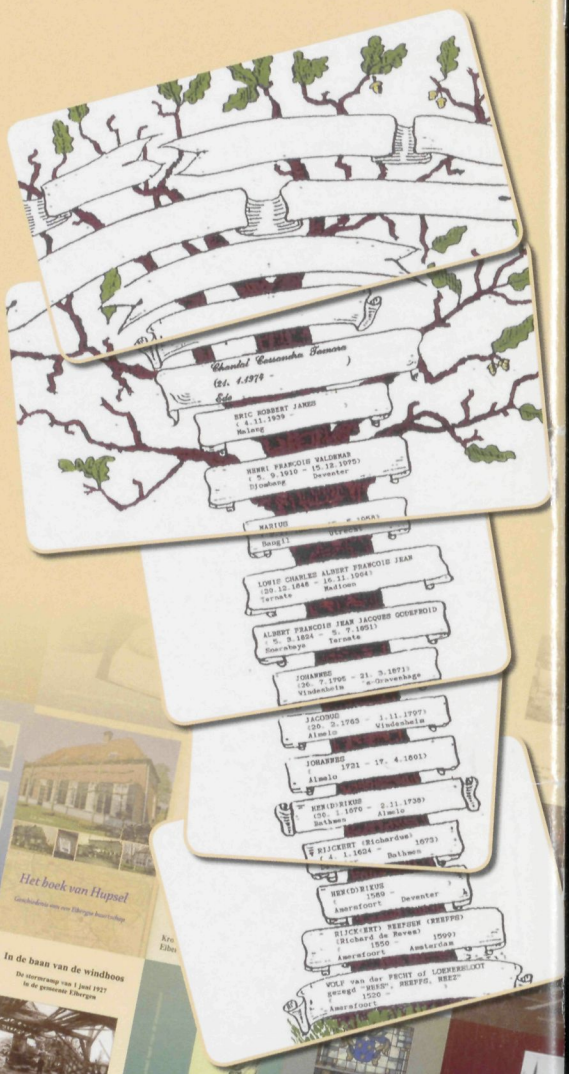
Locatie:
Bovenverdieping Kulturhus 't Spieker,
Kerkstraat 30, 7151 BW Eibergen
(Er is een lift aanwezig)